

OSMANLI HUKUKUNDA KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİ BAĞLAMINDA ŞARTLI TALAK

Conditional Talaq in the Context of Prevention of Violence Against Women in Ottoman Law

Süleyman Emre ZORLU*

Öz

Şiddet hemen her millette ve toplulukta görülen son derece yaygın bir olgudur. Kişi, sokakta, okullarda, iş yerinde, ev içerisinde hemen her yerde fiziksel, psikolojik, duygusal ve ekonomik şiddete maruz kalabilir. İslam ahlakı şiddet toplumunu ve şiddete dayalı her türlü düzeni ret etmekte, sevgi ve saygıya dayalı erdemli bir toplum inşasını gerekli kılmaktadır. Sevgi ve saygıya dayalı olmayan her türlü ilişki, insan psikolojisine zarar vermekte ve amaçlanan erdemli, başarılı, sağlıklı ve saygın birey hedefine ulaşılamamaktadır. İslam hukuk sisteminin uygulandığı Osmanlı Devleti'nde şiddete dayalı aile düzeni içerisinde bulunan kadınların kaderlerine terk edilmediği, çeşitli hukuki araçlarla korunmaya çalışıldığı şer'iyeye sicillerinden anlaşılmaktadır. Bu hukuki araçlardan bir tanesi de şartlı talak kurumudur. Osmanlı Devleti'nde kadı marifetiyle veya aile içerisinde fiziksel şiddet eyleminin tekrarı halinde karısının kendisinden

* Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, s.emrezorlu2742@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8470-4296.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 31.01.2024.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2024.

Atıf/Citation: Zorlu, Süleyman Emre. "Osmanlı Hukukunda Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bağlamında Şartlı Talak." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 1 (2024): 265-302.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

boşanmış olacağı şeklinde alınan şartlar veya ekonomik şiddet halinde boşanmaya ilişkin yetkinin devredilmesine ilişkin alınan şartlar şartlı talaka işaret etmektedir. Şartlı talak kurumunun aile içi şiddetin önlenmesi bağlamında son derece etkin olarak kullanılan bir özel hukuk kurumu olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, İslam Hukuku, Osmanlı Hukuku, Şartlı Talak, Osmanlı Aile Hukuku.

Abstract

Violence is an extremely common phenomenon seen in almost every nation and community. A person can be exposed to physical, psychological, emotional and economic violence almost anywhere, on the street, in schools, at work and at home. Islamic morality does not accept a violent society and any order based on violence, and requires the construction of a virtuous society based on love and respect. Any relationship that is not based on love and respect harms human psychology and the intended goal of a virtuous, successful, healthy and respected individual cannot be achieved. It is understood from the court records that in the Ottoman Empire, where the Islamic legal system was implemented, women in a family system based on violence were not abandoned to their fate, but were tried to be protected by various legal tools. One of these legal tools is the institution of conditional divorce. In the Ottoman Empire, the conditions taken by the Kadi or within the family that the wife would divorce him in case of repetition of the act of physical violence, or the conditions taken regarding the transfer of the authority regarding divorce in case of economic violence, indicate conditional divorce. It appears that the conditional divorce institution is a private law institution that is used extremely effectively in the context of preventing domestic violence.

Key Words: Violence Against Women, Islamic Law, Ottoman Law, Conditional Talaq, Ottoman Family Law.

GİRİŞ

Şiddet maalesef geçmişten günümüze birey ayırt etmeksizin aile içerisinde, okullarda, sokakta ve işyerinde toplumsal yaşamımızı olumsuz etkileyen bir olgu olarak varlığını devam ettirmektedir. Şiddet kendisine maruz kalan kadar olaya tanıklık eden kişilerin de sosyal ve psikolojik gelişim veya yapısını olumsuz

anlamda etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkar. Şiddet kavramı uygulanma şekline, mağdurunun kim olduğuna, nerede veya kim tarafından gerçekleştirildiğine göre farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddet de mağduru kadın olan her türlü psikolojik, ekonomik, duygusal ve fiziksel olarak gerçekleştirilen şiddet eylemleri olarak tanımlanabilir. Şiddet eylemleri neticesinde failin, toplum tarafından kınanmasıyla birlikte hukuk kuralları çerçevesinde idari, hukuki, cezai ve etik sorumluluğu da bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde de kadına yönelik şiddet eylemlerine doğal olarak rastlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde İslam hukuk sistemi benimsenmiş geliştirilmiş ve uygulanmıştır. İslamiyete göre haksız yere bir kimseye şiddet eylemlerinde bulunmak birine zulmetmek büyük günahlardan olmakla birlikte, İslam hukukunda da söz konusu eyleme türlü yaptırımlar öngörülmüştür. Kasten yaralamaya kısas ve tazir yaptırımları ceza sorumluluğu bağlamında öngörülen hükümler arasındadır. Bu türlü şiddet eylemleri neticesi mağdur olan kadınların Osmanlı idaresi ve adli makamları tarafından korunmaya çalışıldığı şer'iyeye sicillerinden anlaşılmaktadır.

İslam ve Osmanlı hukukunda kadına yönelik şiddet eylemleri neticesinde özel hukuk anlamında çeşitli koruma mekanizmaları geliştirilmiştir. İslam ve Osmanlı hukukunda boşama yetkisi kocadadır. Ancak koca boşama yetkisini dilerse eşine devredebilmektedir. Koca aynı zamanda talaka şart da getirebilmektedir. Özellikle kocanın eşine uyguladığı fiziksel şiddetten kadının korunması bağlamında şartlı talak kurumundan yararlanıldığı görülmektedir. Şartlı talak kurumunun gerek kadılar tarafından, gerekse fiziksel, psikolojik veya ekonomik şiddet mağduru kadınların, aileleri tarafından yeniden barıştırılırken devreye alınan bir hukuki kurum olduğu anlaşılmaktadır.

Makalemizde kadına yönelik şiddet kavramı, kadınların maruz kaldıkları şiddet türleri, kadına yönelik şiddet bağlamında Osmanlı Devleti'ndeki kadınların durumundan bahsedildikten sonra, şartlı talak müessesesi ve Osmanlı uygulaması açıklanmaya çalışılmıştır. Şartlı talak fıkıh kitaplarında ve Türk hukuk tarihi dersleri ile ilgili yazılmış kitaplarda ayrı bir başlık altında ele alınmış bir konudur. Makalemizde söz konusu kaynaklardan şartlı talak müessesesini ortaya koymak için yararlanılmakla birlikte, Osmanlı hukukunda önemli bir yere sahip fetvalardan ve mahkeme kayıtları olan şer'iyeye sicillerinden de istifade edilmiştir. İstanbul Kadı Sicilleri ile Konya Şer'iyeye Sicilleri konu bağlamında taranmış,

ayrıca şer'iyeye sicillerini esas alan araştırmalardan da örneklere yer verilmiştir. Osmanlı hukukunda şartlı talak kurumunu müstakil bir çerçevede ele alan makaleler bulunmakla birlikte çalışmamızda Osmanlı hukukunda kadına yönelik şiddetin önlenmesi anlamında şartlı talak kurumu ve uygulaması ele alınmaya çalışılmıştır.

I. OSMANLI DEVLETİ'NDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET

A. Şiddet Kavramı

Şiddet, Arapça kökenli bir kelimedir ve Türk lisanına 15. yüzyılda yazılan dinsel metinler vasıtasıyla girmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Arapçada “*Unf*” İngilizcede “*Violance*” Latince “*violantia*” kelimeleriyle aynı anlamdadır.¹

Şiddetin tanımı farklı disiplinlerde çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır.² Dünya Sağlık Örgütü (WHO) şiddeti fiziksel gücün veya iktidarın kasıtlı bir şekilde fiilen veya bir tehdit unsuru olarak kullanılması veya uygulanması neticesinde şiddete maruz kalan kişide ölüm, yaralanma veya psikolojik zarara yol açması yahut açma olasılığının bulunması şeklinde tanımlamıştır.³

Şiddet, işyerinde, ev içerisinde, okullarda, sokaklarda ve kamusal alanlarda bir bakıma hemen her alanda kişinin maruz kalabileceği veya uygulayabileceği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple şiddetin tanımı da şekline, içeriğini

¹ Serpil Kirel, “Erich Fromm’un Şiddete Yaklaşımı ve Bir Örnek Film, ‘Falling Down-Sonun Başlangıcı’,” *Marmara İletişim Dergisi*, no. 9 (Ocak 1995): 259-260; Seçil Büker ve Ayşe Eziler Kıran, *Televizyon Reklamlarında Kadına Şiddet, Şiddetin Nesnesi Kadın* (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1999), 12; Emine Öztürk, “Türkiye’de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri,” *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3, no. 7 (2014): 45.

² Ceza hukukçusu şiddet kavramını ceza hukuku yaptırımları vasıtasıyla kontrol altına alınmaya çalışılan bir olgu olarak, medeni hukukçu boşanmaya sebep olan bir davranış veya haksız fiil sonucu tazminat ödenmesi gereken bir fiil olarak, anayasa hukukçusu ise devletin şiddetini kontrol altına almaya yarayan anayasanın ihlal edilmesiyle idare tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemleri şeklinde tanımlayacaktır. Bkz., Oya Boyar, “Anayasa Hukuku ve Şiddet,” *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, no. 1 (2016): 54.

³ World Health Organization, *World Report on Violence and Health* (Geneva: WHO, 2002), http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582.

hangi davranışların oluşturduğuna, şiddet eyleminin nerede ve kim tarafından gerçekleştirildiğine, hangi metotla uygulandığına veya şiddetin kime, kimlere uygulandığına göre farklılık gösterir.⁴

Doğal olarak şiddete fiziksel veya duygusal olarak zayıf konumda bulunanlar maruz kalmaktadır. Bu sebeple çocuklar ve kadınlar şiddet mağduru olarak çoğunlukla karşımıza çıkar. Ülkemizde özellikle kadına yönelik şiddetin gittikçe artması ve şiddet eylemleri neticesinde birçok kadının hayatını kaybetmesi, temel problemlerimizden bir tanesi olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla birtakım sosyal politikalar⁵ geliştirilmekle birlikte problemin çözümü amacıyla hukuk kurallarına daha sık başvurulduğu görülmektedir. Kadına yönelik şiddet bakımından önleyici tedbirlerin alınması ve caydırıcılığın artırılması için şiddete ilişkin yeni tasniflerde bulunduğu görülmektedir. Ekonomik şiddet, fiziksel şiddet, duygusal şiddet, cinsel şiddet, sözel şiddet türlerine dijital şiddet, ısrarlı takip, flört şiddetinin eklendiği görülmektedir. Bir bakıma günümüz toplumunun kronik problemlerinden olan ahlak ve adaba aykırı davranış ve aile içi saygının kaybedilmesi sorunsalının sosyal politikalar aracılığıyla çözümü yerine, hukuk kurallarıyla bertaraf edilmeye çalışıldığı görülmektedir.⁶

---

⁴ Şiddet tarihinin insanlığın ortaya çıkmasıyla başladığı söylenebilir. Buna rağmen kadına yönelik şiddet kavramı akademik çalışmalarda yeni sayılabilir. Örneğin aile sosyolojisi konusunda yayın yapan önemli dergilerden *The Journal of Marriage and the Family* dergisi ilk otuz yılında (1939-1969) başlığında şiddet kelimesinin geçtiği herhangi bir makale yayınlamamıştır. Aynı derginin ikinci otuz yılında ise en çok ele alınan konunun aile içi şiddete ilişkin olduğu görülmektedir. Ayşe G. Altınay ve Yeşim Arat, *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet* (İstanbul: Punto Baskı Çözümleri, 2007), 50; Musa Öztürk, “Şiddet’i ‘Cinsiyet’e Bölmek: Erkeğe Yönelik Şiddetin Perdelenmesi,” *DÜSBED* 13, no. 27 (2021): 16.

⁵ Ülkemizde kadına aile içerisinde gerçekleştirilen şiddetin önüne geçebilmek amacıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ihtiyaç halinde diğer bakanlıklarla koordineli olarak sosyal politikalar yürütmekle görevlidir. Örneğin Sosyal Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik ile ailenin ihtiyaç duyması halinde psikolojik ve ekonomik desteklerin verilmesi planlanmıştır. Bkz. Arif Durğun, “Türkiye’de Aile İçi Sorunlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Şiddetin Önlenmesi,” *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 1 (2018): 8.

⁶ Zülküf Kara ve Mehmet Ali Uluç, “Şiddetin Cinsiyeti: Bir Modern Toplum Anksiyetesi,” *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 11, no. 3 (2019): 1567-1568; Öztürk, “Şiddet’i ‘Cinsiyet’e Bölmek,” 16.

B. Şiddet Şekilleri ve Nedenleri

Şiddet farklı türlerde karşımıza çıkmakta ve doğal olarak literatürde şiddete ilişkin farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Akademik literatürde şiddetin farklı tanımlamalarının olmasının bir diğer sebebi ise işletme, kriminoloji, sosyoloji, hukuk vb. sosyal bilimlere ait bilim dallarının her birinin temel araştırma konularından birisinin şiddet olması ve her birinin ayrı şiddet tanımlamasının olmasıdır.⁷ Örneğin psikoloji bilimi saldırganlıkla gelen şiddet eylemlerini insanın temel özelliklerinden biri olarak kabul eder. Freud insanın iki temel içgüdüğü olarak cinsellik ve saldırganlığı belirtir. Temel içgüdülerin kullanım şekli ve niteliği kişinin eğitimine göre farklılık gösterir.⁸

Şiddetin insan doğasında en kolay biçimde gözlemlendiği ve ortaya çıktığı durum oyundur. Aynı zamanda ister hayvanda ister insanda olsun istekleri veya gereksinimleri engellendiği zaman saldırgan bir tutum sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu itibarla şiddet iki temel duygunun içerisinde bulunmaktadır. Bunlardan biri cinsellik diğeri ise saldırganlıktır. Gerçekten de cinsellik psikoloji biliminde şiddetin kaynakları arasında sıkça gösterilmektedir. Psikoloji biliminin kurucusu olarak gösterilen Freud insanın saldırgan eylemlerini cinsel dürtülerle açıklamaktadır.⁹

Söz konusu yaklaşımı günümüzde eleştiren akımlar ortaya çıkmış olsa da cinsellik, şiddetin kaynakları arasında zikredilmektedir. Dini ve hukuki anlamda meşru olan cinsel münasebette bulunmak, İslam dininde kocanın ve karının karşılıklı olarak hak ve görevi olarak kabul edilmiştir. İslam âlimlerine göre eşler bu görevi yerine getirmekle mükelleftir.¹⁰ Bireyde güzel ahlak, toplumda huzur

---

⁷ Afşar Selda Taşdemir, "Türkiye'de Şiddetin 'Kadın Yüzü'," *Journal of Economy Culture and Society* 0, 52 (2016): 716, <https://doi.org/10.18368/IU/sk.04297>.

⁸ İsmail Doğan, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar* (Ankara: Pegem Akademi 2012), 542.

⁹ "Freud, hemen hemen bütün nevrotik çatışmaların nedenini cinsellikle açıklarken, saldırganlık içgüdüsunü de psiko-seksüel gelişim süreci içinde değerlendirmiştir.;" Ayşe Cansu Başeğmez ve Halis Özerk, "İnsanın Saldırgan ve Şiddet İçeren Davranışlarını Psikoterapi Kuramlarının Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi," *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18 (2021): 8481.

¹⁰ Salim Ögüt, "CİMÂ," TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim tarihi Haziran 08, 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cima>.

ve güveni emreden İslam dini de bekârların evlendirilmesi gerektiğine, evlenenlere mali anlamda yüce Allah (c.c.) 'nın yardım edeceğini belirtmektedir. Kur'an-ı Kerim'in Nur Suresi'nin 32. Ayetinde "İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin. Yoksulluk içinde iseler Allah lütfu ile onları ihtiyaçtan kurtarır. Allah hazinesi geniştir, her şeyi bilmektedir."¹¹

Şiddet eylemlerinin bir diğer sebebi ise kişinin kendisini sözel olarak ifade edemediği durumlardır. Kadınlar erkeklere nazaran genel olarak sözlü iletişimde daha rahat ve aktif yetkinliğe sahiptir¹². Bu sebeple kendini ifade edemeden kaynaklanan şiddet eylemlerinin faili genellikle erkeklerdir. Kadınlar bir sorunla karşılaştıklarında, duygu ve düşüncelerini aktararak söz konusu sorunu iletişimle bertaraf etmeye eğilim gösterirler. Ancak erkeklerin bu husustaki yetkinlikleri çok gelişmiş değildir. Erkekler genellikle öfke birikimlerini sözel iletişim araçları ile ifade etmek yerine, biriken öfkenin dışa vurulmasına eğilim gösterirler.¹³

C. Kadına Yönelik Şiddet Kavramı

Kadına yönelik şiddetin mağduru da doğal olarak kadındır. Şiddet, uygulanma şekline, mekâna, mağdurun sıfatına vb. faktörlere göre farklı şekillerde isimlendirilir. Örneğin markette bayan çalışana sürekli gece tek başına mesai yazılarak uygulanan şiddete mobbing, ya da polisin hukuka uygunluk sınırını aşan müdahaleleri kolluk şiddeti şeklinde belirtilebilir. Bu bağlamda kocanın kadına uyguladığı şiddet "aile içi şiddetin kapsamı dâhilinde olmakla birlikte, koca şiddeti şeklinde de belirtilebilir. Aile içi şiddet kavramı koca şiddetini de içerisine alan, çok daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkar. Özellikle kadınların duygusal anlamda karı-koca ilişkilerinde katı bir şekilde pasif taraf olmaya aile bireyleri tarafından yönlendirildiği durumlarda şiddetin dozu ve

---

¹¹ *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, haz. Hayreddin Karaman vd., (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 4:76.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Bahri Karaçay, "Erkek Beyni-Kadın Beyni," *Tübitak Bilim ve Teknik* 46, no. 543 (2013): 22-29.

¹³ Nevzat Tarhan, *Kadın Psikolojisi* (İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2013), 34, 179; İbrahim Akkaş ve Zeki Uyanık, "Kadına Yönelik Şiddet," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 6, no. 1 (2006): 34.

süresi artmaktadır. Şiddet mağduru kadınlar, yaşananlardan kendilerini sorumlu tutan, hemen her evlilikte bu tür olayların olduğu olgusu üzerinden kendilerini avutan ve şiddet karşısında elem ve kederlerini çevrelerine hissettirmeme üzerine kurulu bir döngüde davranışlarını tutmaya çalışan bireyler olarak karşımıza çıkar.¹⁴

Kadının şiddet mağduru olma ihtimali medeni durumuyla da yakından ilgilidir. Yapılan araştırmalara göre kadının bekâr, boşanmış olma veya gebelik gibi özel durumlarda şiddet görme ihtimalinin arttığı tespit edilmiştir.¹⁵ Mağduru kadın olan şiddetin türü farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Genellikle kadına yönelik şiddet sözel veya psikolojik şiddet, fiziksel şiddet, ekonomik şiddet ve cinsel şiddet olarak dört farklı şekilde sınıflandırılır. Kadına yönelik şiddet kavramı genellikle kadına yönelik olarak gerçekleştirilen fiziksel şiddet eylemleriyle özdeşleştirilir. Kadına yönelik şiddetle ilgili çalışmalar, kadınların genellikle yakın partnerlerinin saldırılarına maruz kaldıklarını göstermektedir. Kadının maruz kaldığı tek şiddet biçimi fiziksel şiddet değildir. Genel olarak şiddet algısının genişlemesi kadına yönelik şiddet çalışmalarında da etkisini göstermektedir. Bu çerçevede kadına yönelik şiddet bağlamında, fiziksel şiddetin yanı sıra sözel, ekonomik ve cinsel şiddet eylemleri de göz önünde bulundurulmaktadır.¹⁶

Şiddet eylemleri sonucunda cezai, idari, hukuki ve etik sorumluluk türleri devreye girecektir. Şiddet eylemleri ancak bir hukuka uygunluk sebebinin varlığı durumunda sorumluluk doğurmayacaktır. Örneğin spor amaçlı bir dövüş veya

---

¹⁴ Nilüfer Özaydın, Oben Üner ve Ayşe Akın, "Kadın ve Şiddet," *Sağlık ve Toplum Dergisi* 3, no. 4 (1998): 73-78; Leyla Baysan Arabacı ve Tuğba Uygun, "Şiddet Uygulayan ve Şiddet Uygulanan Bireylerin Özellikleri," *Hemşirelik Bilimi Dergisi* 5, no. 1 (2022): 41.

¹⁵ Gebelik döneminde kadına yönelik şiddetin nedenleri ve sonuçları ile ilgili bkz. Sevgi Özkan ve Özlem Kayhan, "Kadına Yönelik Şiddet: Gebelikte Şiddet ve Nedenleri," iç. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, ed. Hasan Kara (Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2015), 457-462.

¹⁶ Hande Çalışkan ve Emrah İsmail Çevik, "Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri: Türkiye Örneği," *BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 7, no. 14 (2018): 220.

boks maçında müsabaka kurallarına uygun gerçekleştirilen şiddet fiillerinin hukuki niteliği spor faaliyetidir ve herhangi bir hukuki sonuç doğurmayacaktır.¹⁷

Şiddet hemen her toplumun ortak sorunlarından bir tanesidir. Kadınların fiziksel güç anlamında erkeklere nazaran daha zayıf konumda oldukları inkâr edilemez bir gerçektir. Ayrıca kadınların normal dönemlerinden daha korunmasız, duygusal veya zayıf düştükleri hamilelik, loğusa vb. dönemleri vardır. Hamilelik sonrası doğan çocuğun temel gıdası anne sütü, yaşama sevinci anne sevgisidir.¹⁸

D. Osmanlıda Kadına Yönelik Şiddet

Osmanlı Devleti'nde kadına yönelik şiddet konusuna girmeden önce, genel olarak uygulanan yönetim anlayışı, toplumsal yapısı ve hukuk sistemi hakkında konumuza temas eden yönleri doğrultusunda kısaca bilgilendirmelerde bulunmak faydalı olacaktır. Osmanlı Devleti yüce/ulu devlet veya "kerim devlet" anlayışı doğrultusunda, kanun önünde eşitlik ve halkın her kesiminin devlete aynı mesafede olduğu bir yönetim anlayışıyla ve adil yönetim ilkeleri doğrultusunda bir yönetim sergilemeye çalışmıştır.¹⁹ Osmanlı toplumu Müslümanlar ve Gayrimüslimler şeklinde bir ayrıma tabi tutulmuş ve Gayrimüslimler bu ayrımda hassasiyetle korunmuştur.²⁰ Hatta 1856 Islahat Fermanı ile bu ayrım ortadan

---

¹⁷ Akkaş ve Uyanık, "Kadına Yönelik Şiddet," 34; Nurşen Özçelik Adak, *Değişen Toplumda Değişen Aile* (Ankara: Siyasal Yayınevi, 2000), 179-180.

¹⁸ Clifford T. Morgan, *Psikolojiye Giriş* (Ankara: Meteksan Yayınevi, 1984), 323; Mevlüt Kaya, "Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü," *OMÜİFD*, no. 9 (1997): 197; Rukiye Yenibaş, *0-6 Yaş Grubu Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı* (İstanbul: İSMEK, 2015), 15-16; Süleyman Emre Zorlu ve Süheyla Zorlu, "Çocuklar İçin Sevgi Hakkı Mukayeseli Bir İnceleme," *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan* 21, no. Özel Sayı (2019): 1854.

¹⁹ Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Konya: Atlas Akademi Yayınevi, 2021), 195.

²⁰ Gayrimüslimlerin hak ve menfaatlerinin korunması bağlamında Osmanlı hukukunda birçok örnek olmakla birlikte nüfuslarının muhafazasının devamı için güzel bir örnek olarak II. Mahmut

kalkmış ve bu durum hem Müslümanları, hem de Gayrimüslimleri memnun etmemiştir.²¹

Osmanlı Devleti'nde toplumsal yaşamın ve toplum ahlakının korunması bağlamında kullanılan en etkili enstrümanın evlilik müessesesi olduğu görülmektedir. Osmanlı ülkesinde yaşı gelmesine rağmen evlenmeyen ve hayatını bekâr olarak geçirip vefat eden çok az kişi yaşamıştır.²² Eski Türkler'de evli kadınlar kutsal kabul edilerek, evli kadının namusuna yönelik gerçekleştirilen saldırılar ölümle cezalandırılırdı. Yüksek mevkiide bulunan kadınların sıradan halktan birisiyle evlenmeleri yasaklanmıştı, evliliklerde İslam hukukunda kefaet şartına benzer kadın ile erkek arasında denkliğin olmasına önem verilirdi.²³ Osmanlı toplumunda kız çocukları ergenliğe yakın evliliğe özendirilir, ergenlik çağına girmelerinden belli bir süre sonra aileleri tarafından uygun görülen biriyle evlendirilirdi. Yaşı geçmemiş dul kalmış kadınlara da evlenmeleri yönünde

---

döneminde ıskat-ı ceninin (kürtaj) engellenmesi için hem Müslümanlar hem de zimmiler için bir takım tedbirlerin alındığı görülmektedir. Osmanlı zimmilerinin dini liderleri konumunda olan Ermeni ve Rum Patrikleri ve Hahambaşına yazılmış olan buyruklarda ıskat-ı cenin gerçekleştiren ebelerin ihbar edilmeleri ve ıskat-ı ceninin engellenmesi hususunda gereği şeklinde emirler bulunmaktadır. Bkz. Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Son Döneminde İskat-ı Cenin Meselesi," *Kebikeç*, Ankara, no. 13 (2002): 71; Süleyman Emre Zorlu, *Osmanlı Tıp Hukuku* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2017), 145.

²¹ 1856 Islahat Fermanı sonrası Halep ve Nablus'ta isyanlar çıkmıştır. Islahat Fermanı'nın getirmiş bulunduğu eşitlik esası, Müslüman olmayan Osmanlı tebaası arasında da hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. Özellikle Gayrimüslimlerin ruhani liderleri sahip oldukları ayrıcalıkları kaybedecekleri endişesiyle fermana karşı çıkmışlardır. Özellikle ticaret ve zanaatla zenginleşen Gayrimüslimler askerlik alanında getirilmiş eşitlik esasını istememektedirler. Ancak bu husustaki endişeleri yersizdir zira Osmanlı Devleti günümüzde uygulanan bedelli askerlik uygulamasını getirmiş bir bakıma eski düzeni devam ettirmiştir. Gayrimüslimler yüzyıllardır askerlikten muaf olarak gençlikleri boyunca zenginleşmiş Müslümanlar ise sonu bitmeyen savaşlarda cephelerde gençlik dönemlerini bin bir tehlike altında geçirmişlerdir. bkz. Ufuk Gülsoy, "1856 Halep ve Nablus Olayları," *Tarih İncelemeleri Dergisi* 9, no. 1 (1994): 280-281; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 195.

²² Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, ed. Fikret Adanır ve Suraiya Faroqhi (Leiden: E. J. Brill, 2002): 116.

²³ Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975), 27.

telkinlerde bulunulurdu. Toplum yalnız, korunmasız ve dul kalan kadınların korunma ihtiyacının çözümünü evlilik müessesinde görürdü.²⁴

Osmanlı Devleti'nde şer'iyye sicilleri özelinde kadının rolü, hakları, yaşam standartları, toplumsal yaşamdaki yeri vb. temel alınarak gerçekleştirilen çalışmalar Jennings²⁵ ile başlamıştır.²⁶ Jennings şer'iyye sicillerine dayandırdığı çalışmalarında batı dünyasının sandığının aksine kadının Osmanlı Devleti'nde sosyal yaşamda son derece saygı duyulan bir konumda olduğundan bahsetmektedir. İslam toplumlarının geneline ait olarak oluşmuş kadının erkek karşısında hiçbir hakka sahip olmayan, sosyal ve ekonomik hayatta yeri bulunmayana bir konumda olduğu önyargısının, Osmanlı Devleti açısından yersiz olduğunu, zira ser'iyeye sicillerindeki belgelerde kadınların birçok hakka sahip bulunmakla birlikte haklarının devlet idaresi tarafından korunduğunun anlaşıldığının tespit edildiğinden bahsetmektedir.²⁷

Bir diğer Osmanlı tarihi üzerine araştırmalarda bulunan Gerbers de Osmanlı Devleti'nde kadınların başta sosyal ve ekonomik hayat olmak üzere aktif rol aldıklarından ve haklarının korunduğundan bahsetmektedir. "Genel olarak benim bulgularım Jennings'inkileri destekler görünür. Bununla birlikte Bursa kadınlarının Kayseri kadınlarına kıyasla iş hayatına geniş kapsamda katılmış bulunmaları temel

---

²⁴ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı*, çev. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), 75; Rümeyza Kars, "Osmanlı Toplumunda Kadın, Ahlâk ve Şiddet (1700-1730)," iç. *Kadın Çalışmalarına Sosyolojik, Kültürel ve Edebi Bir Bakış*, ed. Gizem Örcin ve Yasemin Ağaoğlu (Ankara: İKSAD Yayınevi, 2020), 154.

²⁵ Jennings ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Akif Erdoğan, "Jennings, Ronald Carlton," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim tarihi Aralık 16, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/jennings-ronald-carlton>.

²⁶ Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Türk Hukuk Tarihi Sayısı 3*, no. 5 (2005): 575.

²⁷ Ronald C. Jennings, "Woman in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri," iç. *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon* (İstanbul: Isis Press, 1999), 196-199.

farklardan biridir. Görüldüğü üzere Bursa'da büyük bir kadın topluluğu Kayseri'de görülmediği kadar iş hayatıyla ilgilenmişlerdir.”²⁸

Osmanlı Devleti'nde halkın temel yapıtaşı olan ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin engellenmesi bağlamında, Osmanlı idaresinin hem Müslümanlara hem de Gayrimüslimlere yönelik kararlar aldığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki örnekte Osmanlı Devleti'nde karı ve kocanın Gayrimüslim oldukları durumlarda da mahkeme kanalıyla erkeğe bir daha eşine fiziksel şiddet uygularsa eşinin kendisinden bain talakla boş sayılacağına ilişkin beyan alınmıştır. Şer'iyeye sicilinden anlaşılacağı üzere kadına yönelik şiddetin engellenmesinde şartlı talak kurumuna benzer bir uygulama Gayrimüslimler arasındaki koca şiddetinin engellenmesinde de bir çözüm yöntemi olarak uygulanmaya çalışılmıştır:

“Mahmiye-i Galata dâhilinde Sultan Bayezid sükkânından Yani v. İstemad nâm zimmî mahfil-i kazâda zevcesi işbu râfi'atü'l-vesîka Yasemin bt. Andriye nâm nasrâniye muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcem mezbûre Yasemin bana sen beni dâimâ hilâf-ı şer' darb edersin senden müfârat ederim demekle, ben dahi ba'de'l-yevm mezbûreyi bi gayr-ı vech-i şer'î darb edersem merkûme Yasemin benden bâyinen mutallaka olsun dedikde gibbe't-tasdikî'ş-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâbi' aşer mine'l-Muharremi'l-harâm li sene seb'a ve erba'în ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Alihan Çelebi b. Mustafa, Mustafa Çelebi b. Receb, Ahmed Yazıcı b. Mehmed, Âbid b. Mustafa, Emrullah b. Mehmed.”²⁹

Şiddet hemen her toplumda olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de görülen bir olguydu. Kadına yönelik şiddet de pek tabii yalnızca fiziksel şiddetten ibaret değildir. Osmanlı Devleti'nde kadınların şiddet karşısında kaderine terk edilmediği, alınan çeşitli hukuki önlemler vasıtasıyla korunmaya gayret edildiği, şer'iyeye sicillerinden anlaşılmaktadır. İslam ve Osmanlı hukukunda kadın,

²⁸ Haim Gerber, “Social and Economic Position of Women in a Ottoman City,” *International Journal of Middle East Studies Association of North America* 12, no. 3 (1980): 243; Haim Gerber, “Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo-Ekonomik Statüsü (1600-1700),” çev. Hayri Erten, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, no. 8 (Eylül 1998): 340-341.

²⁹ *Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (1073-1074/1663)*, haz. Fuat Recep – Salih Kahrıman (İstanbul: İSAM Yayınları, 2012), 401.

ekonomik şiddet karşısında da korunmaya çalışılmıştır. İslam hukukunda, kadının ekonomik durumu nasıl olursa olsun, geçiminden kocası sorumludur. Kocanın nafaka yükümlüsü olması için zengin olması gerekmemektedir. Bakara 2/233 “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur.”³⁰ Nafaka alacağı nafaka borçlusu yaşadığı müddetçe zamanaşımına uğramaz. İbn Hazm’a göre zengin olan kadın kocasının nafakasını temin ile yükümlüdür.³¹

Koca, karısının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli şeyleri sağlamak zorundadır. Kocanın ekonomik gücü iyi olmasına rağmen, karısının nafakasını temin etmekten kaçınması da bir tür şiddettir ve Osmanlı Devleti’nde bu durumdaki bir kadın, Hanefi içtihatları doğrultusunda boşanmayı talep edememektedir.³²

Osmanlı Devleti’nde 16. yüzyıla kadar nafakasız terkedilen kadınların sorunlarının çözümüne yönelik olarak kadılar tarafından, Şafii hukukçular arasından naip tayin edilerek, kadınların bu mezhep içtihadı doğrultusunda boşanabilmesi sağlanmıştır. Bu anlamda boşanmaya ilişkin hukuki hükümler kadın lehine uygulanmıştır denilebilir. Ancak, 16. yüzyılın ortalarından itibaren tek mezhep uygulamasına gidilmiş ve söz konusu uygulamadan vazgeçilmiştir.³³ Bu sefer de nafaka yükümlülüğünü yerine getirmeyen kocaya karşı kadının, yargıya gitme imkânı çerçevesinde sorun çözülmeye çalışılmıştır. Hâkim, tarafların ekonomik ve sosyal durumlarını gözeterek nafaka miktarını belirler:

“Medîne-i mahmiye-i Kostantiniyye mahallâtından Molla Ahi mahallesinde sâkine olan Âişe Hâtun bt. merhûm Mustafa Ağa nâm hâtun meclis-i şer’-i şerîf ve mahfil-i dîn-i münîfe -el-masûn ani’t-tağyîr ve’t-tahrîf- hâzire olup Hüseyin Ağa b. ( ) nâm zevc-i

³⁰ Aynı yönde bkz. en-Nisâ 4/34; et-Talâk, 65/7

³¹ Celal Erbay, “Nafaka,” *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32:282-285; Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri* (Konya: Mimoza Yayınları, 2015), 376.

³² Şeyh Bedreddin, *Yargılama Usulüne Dair: Camiu'l-Fusuleyn*, çev. Hacı Yunus Apaydın (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012), 63.

³³ Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, (İstanbul: İmak Yayınevi, 2017), 4:3336-3337; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 98.

*gâibinin kendisine nafaka veya nafaka cinsinden bir şey bırakmadığına dâir yemîn billâh ettiğinde hâkim, mezbûrenin nafakası, kisvesi ve sâir havâic-i zarûriyyesi için zeyl-i kitâbda mezkûr târihten i'tibâren zevc-i gâibi üzerine yemû râyicü'l-vakt otuz akçe farz ve takdîr etti. Hâkim-i mûmâ ileyh ilâveten meblağ-ı mefrûz-i mezbûrun sarfına ve vakt-i hâcette istidâne edip vakt-i zaferde zevc-i gâibine rüçû' etmesine mezkûre Âişe Hâtun'a izin verdi."*³⁴

*"Hâkim, medîne-i Ebî Eyyûb-i Ensârî mahallâtından Takyeci Mescidi mahallesinde sâkine olan İvaz bt. Mehmed nâm hâtunun nafakası, kisvesi ve sâir havâic-i zarûriyyesi için hâzir bi'l-meclis Şaban b. Fethi nâm zevci üzerine zeylde mezkûr târihten i'tibâren yemû râyicü'l-vakt on akçe farz ve takdîr etti ve meblağ-ı mefrûz-i mezbûru havâic-i lâzimesine sarf etmesine ve vakt-i hâcette istidâne edip vakt-i zaferde zevc-i mezkûruna rüçû' etmesine mesfûre İvaz hâtuna izin verdi."*³⁵

Osmanlı Devleti'nde kadınlar devlet idaresi tarafından kendilerine yönelik gerçekleştirilen suç ve haksız fiil eylemleri karşısında koruma altındadırlar. Zina İslam ve Osmanlı hukukuna göre hem bir suç hem de bir haksız fiil niteliğindedir. Divan-ı Hümayunda tutulan mühimme defterlerinde kendisini sürekli aldattığı hususunda şikâyeti bulunan bir kadının kocasına ıslah oluncaya kadar kalebentlik cezası verilmiştir. Kalebentlik bir kalenin içerisinde yaşamak zorunda olan ve kalenin ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda emeğini ortaya koymakla mükellef tutulan bir ceza türüdür³⁶. Söz konusu olayda boşama gerçekleştirilmemiş ancak aldatan koca Limni Kalesine Kalebentliğe gönderilmiştir.³⁷

Osmanlı Devleti'nde de aile içi şiddet eylemlerinden kadının korunmasını sağlamak üzere şartlı talak kurumunun öne çıkartıldığını görmekteyiz. Şartlı talak kurumunu daha iyi anlamak üzere Osmanlı Hukuku'nda boşanmaya ilişkin genel bilgilendirmede bulunmakta yarar vardır.

³⁴ *Bâb Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1077/1666-1667)*, haz. Rifat Günalan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2011), 644.

³⁵ *Bâb Mahkemesi 3 Numaralı Sicil*, 851.

³⁶ Ömer İşbilir, "Kalebend," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim tarihi Haziran 11, 2024, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kalebend>.

³⁷ BOA, (M.D.), nr.111, h.1098; (H.1112/ M.1700).

II. OSMANLI HUKUKUNDA BOŞANMAYA İLİŞKİN HUKUKİ HÜKÜMLER VE ŞARTLI TALAK

İslam ve Osmanlı Hukukunda boşanmaya ilişkin hukuki kurumlara gelecek olursak, Talak, Muhalea,³⁸ Fesih³⁹ ve Tefrik⁴⁰ kurumları boşanma sonucunu doğrudan doğuran hukuki kurumlardır⁴¹. Dolaylı yoldan boşanma sonucunu

---

³⁸ Hul olarak da ifade edilen muhalea kadının kocasına vereceği belli bir bedel karşılığında kocasının da iradesiyle boşanması veya evlilik bağından kurtulmasını ifade eder. Bkz. Fahrettin Atar, "Muhâlea," *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim tarihi Ağustos 28, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhalea>.

³⁹ Fesih, evlilik sözleşmesinin kurulması anında veya sonradan meydana gelen bir eksiklik sebebiyle evlilik birliğinin bozulmasını ifade eder. Örneğin eksik mehrin verilmesi veya kefaet eksikliğinden dolayı veli tarafından yapılan başvuruda durum böyledir., bkz. Ebubekir Muhammed b. Ahmed Serahsi, *el-Mebcut* (Beyrut: 1986) 5:22, 30; Alaeddin Ebubekir b. Mes'ud Kasani, *Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerai'*, (Mısır: 1327), 5:317-322; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 404.

⁴⁰ Hâkim kararıyla evliliğe son verilmesine tefrik denir. Hanefilere göre koca boşama yetkisinden dolayı tefrik isteyemez. Bkz. Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 407-408.

⁴¹ Osmanlı Devleti'nde evlilik bağı bitiren sebeplerin istatistiksel olarak ele alındığı birçok çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde özellikle talak kurumunun erkeğe tek taraflı olarak evlilik birliğini ortadan kaldırma yetkisi verdiğinden son derece yüksek olması beklenirken tam aksine muhalea (anlaşmalı boşanma) oranının son derece yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdurrahman Kurt, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)* (Bursa: 1998), 57; Ümit Güler, "XVII. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısında Evliliğin Sona Ermesi," *MÜİFD*, no. 52 (2017): 87; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 416.

doğuran hukuki işlemler ise ila⁴², lian⁴³ ve zihar⁴⁴ olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de boşanmanın süreye veya şarta bağlanması konusunda herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Bu hususta hadis de bulunmamakla birlikte söz konusu hukuki kuruma ait hükümlerin icma ile oluştuğu söylenebilir. Şarta bağlı talakın geçerli olduğunu savunanlar "Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin." (Maide 5/1) ayetine ve "Müslümanlar şartlarına riayet ederler."⁴⁵ hadisine dayanmaktadırlar.

Talak "İnşallah" sözüyle birlikte kullanılır ise Hanefi ve Şafii mezhebine göre geçersiz, Maliki ve Hanbelilere göre ise geçerli kabul edilir⁴⁶. Şart gerçekleşmesi muhtemel bir olaya ilişkin olmalıdır. Gerçekleşmesi imkânsız bir olaya ilişkin

⁴² Kocanın tek taraflı irade beyanıyla eşyle birlikte olmayacağına veya ona yaklaşmayacağına ilişkin Allah'a yahut Allah'a ait sıfatları kullanarak yemin vermesiyle gerçekleşir. İla kocanın kendisine ağır gelebilecek bir adağa veya karısının kendisinden boşanmış olacağı şeklindeki bir olgu üzerine de ila yapabilir. Bkz. Hamdi Döndüren, "İla," *TDV İslam Ansiklopedisi*, erişim tarihi Ağustos 30, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ila>.

⁴³ Lian kısaca karısının kendisini zina yapmak suretiyle aldattığını veya doğacak olan çocuğun zina ürünü olduğunu iddia eden kocanın hâkim huzurunda yemin etmesi ve suçlanan kadının da aynı şekilde kendisine yönelik ithamların asılsız olduğuna ilişkin aynı şekilde yemin vermesidir. Bu yo Kocaya kazf haddi uygulanmaz, kadına da zina haddi uygulanmaz, doğacak çocuğa da kimse ithamda bulunamaz. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre eşler birbirlerine ebedi olarak haram olurlar. Bkz. Mehmet Âkif Aydın, "Liân," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim tarihi Ağustos 30, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lian>.

⁴⁴ Kocanın tek taraflı irade beyanıyla karısını yahut karısının yüz, sırt, baş vb. bir bölümünü annesine veya evlenmesi yasak olan bir kimseye (mahremi olan bir kadına) benzetmesine denir. Koca zihar sonrası ancak kefarete ödeyerek tekrar eşyle birlikte olabilir. Kefarete ödemeyecek ise eşini boşamalıdır. Kefarete bir kölenin hürriyetine kavuşturulması veya buna imkân yoksa ardi ardına iki ay oruç tutulması, buna da güç yetiremiyorsa altmış fakirin doyurulmasıdır. Bkz. Ahmet Yaman, "Zihâr," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, erişim tarihi Ağustos 30, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zihar>.

⁴⁵ Buhârî, "İcâre," 14; Ebû Dâvûd, "Akdiye," 12; Tirmizî, "Ahkâm," 17; İbn Mâce, "Ahkâm," 13; Abdurrauf el-Münâvî, *et-Teysîr bi-şerhi'l-Cami'i's-sağîr-câmi'i's-sağîr* (Riyad: 1988), 2:456-457.

⁴⁶ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 397.

yapılan şartlar geçerli değildir. Muhtemel olan olay gerçekleştiği anda talak yani boşama da geçerli olacaktır⁴⁷.

Şart gerçekleşirse ve üçüncü talak değilse rici talak oluşur ve evlilik tamamen sona ermez. Rica't vaki olursa, yani erkek kadına iddet müddeti içerisinde dönerse, kadın müeccel mehrini isteyemeyeceği gibi erkeğin evliliğin devamına ilişkin isteğine de direnemez⁴⁸. Osmanlı Devleti'nde de uygulama örneklerinden söz konusu hükümlerin bu şekilde uygulandığı görülmektedir:

“Mahmiye-i Konya'da Sarihasan Mahallesi sâkinlerinden Mü'mine bint-i Seyyid İbrahîm nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-i lâzîmü't-teokîrde zevci râfi'ü'l-kitâb Süleymân bin 'Alî mahzarında takrîr-i kelâm idüp târîh-i kitâbdan beş sene mukaddem zevcim mezbûr Süleymân eğer kasâblık idersem talâk andı olsun dimiş fetvâya mürâca'at eylediğimde talâk-ı ric'î vâki' olur yine kasâblık eylese bir birimize mürâca'at eyledikde nikâh yerine gelür deyu buyurulmağın lâkin ol mahalde talâk-ı selâseyi zikr eylemediğine ihtiyâten yemîn eylesün diyücek mezbûr Süleymân ol mahalde talâk-ı selâseyi zikr eylemediğine yemîn-i billahi'l-'aliyyi'l-'azîm itmeğın ibrâz olunan fetvâ-yı şerîfenin mazmûnu Zeyd eğer kasâblık idersem talâk andı olsun diyüp sonra yine kasâblık eylese Zeyd'in 'avratına talâk vâki' olur mu el-cevâb talâk-ı ric'î vâki' olur talâk-ı ric'îde ben 'avratıma rücû' itdim diyüp yahud ya boş mu'âmele eylese nikâh yerine gelür sonra kasâblık itmek zarar eylemez deyu buyurulmağın ber-mûcib-i fetvâ-yı şerîfe li-ecli'ttemessük bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmi's-sâbi' 'aşer min şehri Recebi'l-ferd li-sene seb'în ve elf (17 Receb 1070 / 29 Mart 1660).”⁴⁹

Ancak erkek *“bir daha eşimi döversem benden üç talak boş olsun”* şeklinde şart öne sürmüşse, bu durumda şartın gerçekleşmesiyle üç boşama yetkisinin üçünü de

⁴⁷ “Bir kimse “şu işi yaparsam alıp alacağım boş olsun” diye şart ettikten sonra o fiili yapsa sonra alacağı kadın boş olacağı gibi daha sonra alacağı kadınlar da boş olur. Fakat bu boş kadınlarla tekrar evlense artık bunlar boş olmazlar.” Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhıyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi), 2:243.

⁴⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 398.

⁴⁹ *Konya Kadı Sicili Defter 10 Sicil (1070- 1071 / 1659- 1661)*, haz. İzzet Sak (Konya: Erman Ofset, 2014), 38.

koca tükettiğinden koca boşadığı karısıyla, kadın başka biriyle evlenip boşanmadıkça tekrar evlenemez.⁵⁰

Görülebileceği üzere kadının erkeği boşama hakkı esasta mevcut değildir. Tefviz-i Talak⁵¹ hukuki kurumu mevcuttur, fakat nikâh esnasında talak hakkının devredilmesi Osmanlı toplumunda yaygın olarak uygulama alanı bulmamıştır. Genellikle Osmanlı Sarayında Sultan Hanımların evliliklerinde uygulanan bir kurum olarak karşımıza çıkar.⁵² Yine kadının korunması bağlamında örneğin kocanın karısını nafakasız uzun süre terk etmesi vb. sebeplerle, çok sık rastlanmasa da, Osmanlı Devleti'nde tefviz-i talakın uygulandığına dair örnekler de mevcuttur. Aşağıdaki örnekte tefviz-i talak belirli bir şartla kadına bırakılmış, boşama yetkisi verilerek istediği anda kullanabileceği bir hareket alanı bırakılmıştır:

“Mahmiye-i Konya’da Pîrîpâşâ Mahallesi sâkinelerinden râfi’atü’l-kitâb Döndü bint-i ‘Osmân nâm hatun meclis-i şer’-i hatîr-ı lâzımü’t-tevkîre gelüp takrîr-i kelâm idüp zevcim olup gâ’ib-i ‘anî’l-meclis olan Şa’bân nâm kimesne mukaddemâ beni tezevüc idüp leyle-i zifâfda müslümânlar huzûrunda sen müsâfirsın sonra beni birağup gidersin didiğimde mezbûr Şa’bân eğer ben âhar diyâra gidüp iki ay temâmına değin gelmezsem irâden elinde olsun dimiş idi ba’dehu âhar diyâra gidüp hâlâ beş aydır gelmedi husûs-ı mezbûr ma’lûmları olan müslimûnden su’âl olunup ihbârları tahrîr olunmak matlûbumdur didikde mahalle-i merkûme sâkinlerinden Seyyid Mehmed Çelebi bin Mustafâ ve Ken’ân

⁵⁰ “Talak iki defadır... (Koca üçüncü defa) karısını boşarsa kadın başka bir kocaya varmadan kendisine helal olmaz. O (vardığı adam) da kadını boşarsa, Allah’ın sınırları içinde duracaklarına inandıkları takdirde (eski karı-kocanın) tekrar birbirlerine dönmelerinde kendilerine bir günah yoktur...” (el-Bakara, 2/229-230).

⁵¹ Müçtehitlerin ittifakıyla caiz görüldüğü üzere evlenme sözleşmesi yapılırken veya yapıldıktan sonra kocanın kendisine ait boşama yetkisini karısına veya başkaca bir kimseye devretmesine “tefvîzü’t-talâk” denir. Bu yetkiniin devredildiği kimseye “müfevvez/müfevveza” denir. Hz. Peygamber’in eşlerine istedikleri takdirde evlilik sözleşmelerini bitirebilecekleri ile ilgili ayet bu konuda esas delil kabul edilmiştir. El-Ahzâb 33/28-29; Buhârî, “Tâlâk,” 5; Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdussamet Bakkaloğlu, “Tefvîz,” TDV İslâm Ansiklopedisi, erişim tarihi Kasım 26, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefviz--fikih>.

⁵² Osmanlı Hanedanı’nın evlilik politikaları ile ilgili bkz. Zahit Atçıl, “Osmanlı Hanedanının Evlilik Politikaları ve Mihrimah Sultan’ın Evliliği,” *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi- The Journal of Southeastern European Studies* 34 (2020): 1-26.

bin Yûsuf nâm kimesneler li-ecli'l-ihbâr meclis-i şer'a hâzırân olup istihbâr olunduklarında fi'l-vâki' merkûme Döndü leyle-i zifâfda zevci mezbûr Şa'bân'a sen müşâfirsın beni bırağup gidersin didikde mezbûr Şa'bân bizim huzûrumuzda ben âhar diyâra gidüp iki ay gelmezsem merkûme Döndü Hatun'un irâdeti elinde olsun didi hâlâ beş aydır gelmedi bu husûsa biz şâhidleriz şehâdet dahî ideriz deyu 'alâ tarîki'ş-şehâde haber virmegin mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu hurrire fi'l-yevmi'l-hâdî 'aşer min şeh-r-i Şa'bâni'lmu'azzam li-sene seb'in ve elf (11 Şa'bân 1070 / 22 Nisan 1660)."⁵³

Osmanlı Devleti'nde kocasından boşanmak isteyen kadınlar boşama hakları olmadığından, başkaca çareler aramaya başlamışlar, bunun neticesi bir hile-i şer'iyye⁵⁴ olarak, dinden çıkma yoluyla⁵⁵ evliliklerinin mahkeme kararıyla geçersiz sayılması yoluna başvurmuşlardır. Söz konusu uygulamaya göre karı İslam dininden çıktığını etrafına beyan edecek, bu beyan mahkemeye intikal ettirilip söz konusu evliliğin geçersiz olduğu tespiti yapılacaktır. Burada amaçlanan dinden çıkmak değil, evliliği hukuken ortadan kaldırmaktır.⁵⁶

"Zeyd'in karısı Hind mürted olsa, Şer'an Zeyd'den tefrik vaki olur mu? Cevap: Sahih rivayetlerde talâk olmadan firkat (ayrılık) vaki olup, bu kapıyı kapatmak için kadın hapsolunur, iman ve nikâh yenilemek gerekir."⁵⁷

Görülebileceği üzere Ebussuud Efendi esas gayeleri kocasından boşanmak olan kadınların dinden çıkıp evliliğin kendiliğinden sonlanmasını sağlamalarını hile-i şer'iyye görmemiştir. Dinden çıkmaların önüne geçmek amacıyla, kadının eşinden boşanmasını sağlamak amacıyla gerçekleştirdiği dinden çıkması, son derece ağır

⁵³ *Konya Kadı Sicili Defter 10 Sicil (1070- 1071 / 1659- 1661), 83.*

⁵⁴ *"Günümüzde yanlış anlaşılabilir aldatma, kandırma karşılığı kullanılan hile-i şer'iyye, ferdin içine düştüğü bazı zor durumlardan kurtulmak için ehliyetli kimselere müracaat edip şeri ölçüler içerisinde bir çıkış yolu aramasıdır.", bkz. Mustafa Baktır, "İslam Hukukunda Hile-i Şer'iyye," İslami Araştırmalar, no. 2 (1986): 87.*

⁵⁵ Eşlerden birinin dinden çıkması bir diğer ifadeyle irtidadi mahkeme kararına gerek olmadan nikahı bitiren bir durum olarak karşımıza çıkar. İslam alimlerinin bir kısmına göre karı dinden çıkarsa nikah sona ermez. Bu durumun sebebi nikahtan hile ile kurtulmanın önüne geçmektir. Bkz. Bilmen, *Hukûku İslâmîyye*, 4:21.

⁵⁶ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 406.

⁵⁷ *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*, haz. Pehlül Düzenli (İstanbul: OSAV, 2012), 254.

bir yaptırıma bağlamıştır. Bu yolun kapatılması için sedd-i zeraî ilkesi gereği kadının hapsedilmesini ve imanını tazelemesini daha sonra ise kocasıyla arasındaki nikahın tazelenmesi gerektiği yönünde fetva vermiştir.

İslam hukukuna göre evliliğin taraflarından birisi dinden çıktığı zaman evlilik de sona erer. Osmanlı Devleti'nde yukarıda bahsedilen durum istisna olmak kaydıyla gerek karı gerekse kocanın dinden çıkması evliliği sona erdiren bir haldir. Yukarıda bahsedilen Ebussuud Efendi'nin fetvasında da evlilik akdinin tekrar yapılması gerektiği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nde bulunan birçok şer'iyye sicilinde kocanın dinden çıkma hali evliliği sona erdiren bir hal olarak kabul edilmiştir. Örneğin aşağıdaki sicilde kocanın eşinin dinine küfür etmek suretiyle dinden çıktığı şahitler huzurunda ispat edilmiş ve bاین talakla evliliğin sona erdiği ve kadının mehrinin kocasından alınması hüküm altına alınmıştır. *"Mahmiye-i İstanbul'da Mahmud Paşa mahallesi sâkinelerinden Fâtıma bt. Yusuf nâm hâtun meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde zevc-i dâhilün-bihâsı Ömer b. Kâmil nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip mezbûr Ömer târih-i kitâbdan bir gün mukaddem bre dînini îmânını sikdiğim deyû bana şetm etmekle mezbûr Ömer'den ben mübâne olmuşumdur suâl olunup zimmetinde mütekarrir ve ma'kûdun-aleyh olan bin akçe mehr-i müeccel-i müsemmâmın aliverilmesi matlûbumdur dedikde, gibbe's-suâl ve'l-inkâr müdde'iyye-i mezbûreden müdde'âsını mübeyyine beyyine taleb olundukda udûl-i ricâl-i müslimînden olup mahmiye-i mezbûrede Nahılbend mahallesi sâkinlerinden Ahmed Bey b. Osman ve Ramazan Bey b. Sefer nâm kimesneler li ecli's-şehâde meclis-i şer'-i şerîfe hâzırân olup istişhâd olunduklarında fi'l-hakîka mezbûr Ömer zevcesi müdde'iyye-i mezbûreye târih-i kitâbdan bir gün mukaddem bizim huzûrumuzda bre dînini îmânını sikdiğim deyû şetm etmekle mezbûre Fâtıma merkûm Ömer'den mübâne olmuşdur biz husûsa bu vech üzre şâhidleriz şehâdet dahi ederiz deyû her biri edâ-i şehâdet-i şer'iyye ettikde gibbe't-ta'dîl ve't-tezkiyye şehâdetleri makbûle olmağın mücebince müdde'iyye-i mezbûrenin beynûnetine ba'de'l-hükm mehr-i müeccel-i müsemmâsı olan meblağ-ı mezkûr bin akçeyi müdde'iyye-i mezbûreye edâ ve teslîme mezbûr Ömer'e ba'de't-tenbîh mâ hüve'lvâki' bi'l-ibtigâ ketb ve imlâ olundu."*⁵⁸

⁵⁸ Bâb Mahkemesi 3 Numaralı Sicil (1077/1666-1667), 319-320.

A. Şartlı Talak Kavramı

Talak sözlükte herhangi bir şeyin bağına çözmek, birbirine bağlı olanlar arasındaki bağı çözmek suretiyle salıvermek anlamındadır. İslam hukuku anlamında talak kişinin tek taraflı irade beyanıyla nikâh sözleşmesine ilişkin bağına çözmek suretiyle hukuken var olan nikâha ilişkin bağlantıyı kaldırmasıdır. Bir başka ifadeyle tek taraflı irade beyanı ile karı ve koca arasındaki hukuki bağın kaldırılmasıdır.⁵⁹

Talaka ilişkin irade beyanının ileri sürülmesi anından itibaren derhal hüküm ifade edip etmemesi açısından talak, üç kısma ayrılır. Talaka yani boşamaya ilişkin irade beyanının ileri sürülmesiyle hüküm doğuran talaka münecciz talak denir. “Boş ol”, “Seni boşadım”, “Sen Boşsun” vb. ifadeler tek taraflı irade beyanıyla ileri sürülürse boşanma hüküm ve sonuç doğuracaktır. Kocanın karısını talak vasıtasıyla boşamasına ilişkin hukuki işlemde kast edilen de budur.⁶⁰

Bir diğeri muzaf (zamana bağlanan talak) şeklinde ifade edilir. Muzaf talakta boşamaya ilişkin irade beyanının belli bir vakitte veya belli bir süre sonunda hüküm ve sonuç doğuracağı bulunmaktadır. Örneğin “Üç gün sonra benden boşsun”, “Gelecek ay başında benden boşsun” vb. şeklinde ifade edilir⁶¹. Dört mezhebe göre zaman şartına bağlanan talak geçerlidir ancak Zahirilere ve Caferilere göre geçerli değildir.⁶²

Şarta bağlı talak “Muallak Talak” ta ise kocanın boşanmaya ilişkin irade beyanında, bir işin kendisi, karısı veya üçüncü bir kişi tarafından yapıp yapılmaması veya bir hadisenin meydana gelip gelmemesi yer almaktadır. Başka

⁵⁹ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001), 342; H. İbrahim Acar, “Talâk,” *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39:496.

⁶⁰ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye*, 2:232; Muhammed Ebû Zehra, *el-Ahoâlü’ş-şahsiyye* (Kâhire: Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 1957), 297; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühü* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1997), 9:6966; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 388.

⁶¹ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye*, 2:254-257; Zuhaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühü*, 9:6966; Döndüren, *Delilleri ile Aile İlmihali*, 389.

⁶² Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *el-Muhallâ bi’t-âsâr* (Beyrût: Dâru’l-Fikr, ts.), 9:479; Ebû Ca’fer Muhammed b. el-Hasen et-Tûsî, *el-Mebsût fi fıkhi’l-İmâmiyye*, thk. Muhammed el-Bâkır el-Behbevdî (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-İslâmî, ts.), 5:36.

bir ifadeyle boşanma bir işin yapılıp yapılmamasına veya bir olayın gerçekleşip gerçekleşmemesi şartına bağlanmıştır.⁶³ Örneğin “İçki içersen boşsun”, “Nafakanı göndermezsem boşsun”, “Bir daha döversen boşsun”, “Kardeşin yolculuğa çıkmazsa boşsun” vb.⁶⁴

Şartlı talak kurumunun kadınları belli bir davranışta bulunmaya zorlamak amacıyla da kullanıldığı bazen ise söz konusu zorlamanın boşa çıktığı görülmektedir. Örneğin aşağıdaki şer’iyye sicilinde koca karısının kendisini takip etmesini istemiş, isteği kabul görmezse boş olduğu hususunda beyan vermiş, kadın ise kocasının isteğini yerine getirmemiştir.

“..... mezbûr Ahmed atına binüp bana hitâb idüp eşyâ ve esvâbını al da benim ardımca gel eğer gelmezsen benden üç talâk boş ol didi ben ardımca varmadım dört gün mürûr itdi mutallaka oldum su’âl olunsun didikde gibbe’l-inkâr mezbûr Ahmed cevâbında fi’l-vâki’ dört gün mukaddem atıma binüp zevcem merkûme Fâtıma’ya eşyânı al da ardımca gel eğer gelmezsen irâdetin elinde olsun didim ardımca gelmedi lâkin üç talâk boş ol dimedim deyu inkâr eylemeğin merkûme Fâtıma’ya müdde’âsını mübeyyine beyyine taleb olundukda Ahmed bin ‘Abdullah ve Safiye bint-i İbrahîm ve Emîne bint-i Yûsuf meclis-i şer’a hâzırûn olup istîshâd olunduklarında fi’l-vâki’ târîh-i kitâbdan dört gün mukaddem mezbûr Ahmed atına binüp bizim huzûrumuzda zevcesi merkûme Fâtıma’ya eşyâ ve esvâbını al da benim ardımca gel eğer gelmezsen üç talâk benden boş ol didi bu hususa biz şâhidleriz şehâdet dahî ideriz deyu edâ-i şehâdet-i şer’iyye eylediklerinde şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâki’a olmağın mâ-vaka’a bi’t-taleb ketb olundu ...”⁶⁵

İslam âlimlerinden bazıları şartlı talakı kocanın boşamaya ilişkin iradesindeki amacına göre iki kısma ayırmışlardır. Bunlar yemin amaçlı şartlı talak ve boşama

⁶³ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye*, 2:232.

⁶⁴ Ebû Zehrâ, *el-Ahvâlü’ş- şahsiyye*, 297; Zuhaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletüh*, 9:6968; Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976), 59; Ali Ahmed Kuleysî, *Ahkâmü’l-üsre fi’ş-şer’iati’l-İslâmiyye* (Sana: Mektebetü Cili’l-Cedîd, 1993), 2:57.

⁶⁵ *Konya Kadı Sicili Defter 10 (1070 - 1071 / 1659 - 1661)*, 199; Aynı şekilde “....Seyyid Ahmed bin Seyyid Sülmeymân mahzarında üzerine da’vâ ve takrîr-i kelâm idüp zevcim mezbûr Seyyid Ahmed târîh-i kitâbdan on gün mukaddem ba’de’l-yevm eğer dayımmenziline gidersen benden üç talâk boş ol deyu şart idüp ben dahi dayımın menziline gidüp şart-ı mezkûra binâ’en...”, bkz. *Konya Kadı Sicili Defter 53 (1148-1149 / 1736-1737)*, haz. İzzet Sak ve İbrahim Solak, 256.

amaçlı şartlı talaktır. Yemin amaçlı şartlı talakta kocanın esas gayesi karısından ayrılmak değil, söz konusu şartın gerçekleşmesini sağlamaktır. Bu şart bir olayın veya haberin gerçek olup olmadığının tespitinin sağlanması veya zan altından kurtulmak amaçlı olabileceği gibi, bir sözün geçerliliğini kuvvetlendirmek amaçlı olarak da karşımıza çıkabilir. Ancak nasıl ve ne şekilde olursa olsun esas gaye karısından boşanmak değildir. Örneğin eşinin çalışmasını istemeyen bir adam “*İş bulup çalışırsan boşsun*” demesi bu minvaldedir. Bu türlü şartlı talak aynı zamanda “mecaz yoluyla yemin” şeklinde isimlendirilmiştir.⁶⁶

Boşama amaçlı şartlı talakta ise boşamaya ilişkin ileri sürülen irade beyanında kocanın karısını şart oluştuğunda boşama amacı ön plandadır. En yalın tabirle şart gerçekleştiğinde boşanma hüküm ve sonuç doğuracaktır. Kocanın bir olguyu kuvvetlendirmek veya herhangi bir durum üzerine yemin vermek gibi bir amacı söz konusu değildir. Örneğin “*Eğer falanca tarlanı bana verirsen boşsun*” veya “*Müeccel mehrinden feragat edersen boşsun*” vb. Görüleceği üzere bu türlü talakta yemine ilişkin gaye mevcut değildir.⁶⁷

B. Şartlı Talak’ın Hukuki Sonuçları

Şart muhtemel bir olaya bağlanmışsa ve şart gerçekleşmemişse tabi olarak herhangi bir hukuki sonuç oluşmayacaktır. Diğer bir ifadeyle şart gerçekleşmesi muhtemel bir olay olmalıdır. Gerçekleşmesi imkânsız olaylara veya şartlara talak bağlanamaz. Eğer gerçekleşmesi muhtemel olay gerçekleşirse, talak hüküm ve sonuç doğuracaktır. Şartlı talaktaki talak bir rici talaktır. Rici talakta evlilik sonlanmaz zira koca ricat ederse evlilik devam edecektir. Ancak koca boşamaya ilişkin üç boşama hakkından bir tanesini kaybetmiştir. Kocasının ricata ilişkin irade beyanından sonra, diğer bir ifadeyle rici talaktan döndüğüne dair irade beyanında bulunduktan sonra, kadın mehr-i müecceli varsa talep edemez ve

⁶⁶ Bilmen, *Hukûku İslâmiyye*, 2:232; Seyyid Sâbık, *Fikhu’s-Sünne* (Kâhire: Dâru’l-Feth, 1999), 3:22; Zuhaylî, *el-Fikhu’l-İslâmî ve edilletüh*, 9:6968; Kuleysî, *Ahkâmu’l-üsre*, 2:57. Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 389.

⁶⁷ Bkz. Ebu’l-Abbâs Takiyyuddîn İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ* (Medine: Mecme’u’l-Melik Fehd li-Tibâeti’l Mushafi’ş-Şerîf, 1995), 33:64-65; Sâbık, *Fikhu’s-Sünne*, 3:22-23; Avâyîşe, *el-Mevsûatü’l-fikhiyye*, 5:262; Zeydân, *el-Mufasssal fi ahkâmi’l-mer’e*, 7:483, 484.

evliliğin devam etmemesine karşı gelme hakkı da yoktur. Ancak söz konusu durum şartlı talaka ilişkin iradede tek talakla boşaması halinde söz konusudur. Üç talakla boşamaya ilişkin bir irade varsa, ricat hakkı olmayacak, şartlı talakla boşanan kadın varsa müeccel mehrini talep edebilecektir.⁶⁸

Osmanlı Devleti'nde şartlı talak halk arasında genellikle yemin amacıyla kullanılmış, yani bir olgu veya durumun varlığını ispat amacıyla yahut verilmiş bir sözün geçerliliğini kuvvetlendirmek maksadıyla yapılmıştır. Örneğin aşağıdaki şer'iyeye sicilinde alacak verecek meseleleri sebebiyle talak şart ettirilmiştir.

“Mahmiye-i Konya'da Furkâdede Mahallesi sâkinlerinden Muharrem bin Receb nâm kimesne meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzümü't-tevkîrde râfi'ü'l-kitâb Bostân bin Ahmed nâm kimesne mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp mezbûr Bostân'da elli akça alacağım olup sekiz gün mukaddem taleb eylediğimde kendisi üç güne değin meblağ-ı mezbûru sana edâ eylemezsem üç talâk 'avratım boş olsun didi sekiz gün olup meblağ-ı mezbûru bana edâ eylemedi su'âl olunsun didikde gibbe's-su'âl mezbûr Bostân meblağ-ı mezbûr deyni olduğunu ikrâr eyledi lâkin şart-ı merkûmu inkâr itmeğin mezbûr Muharrem'den takrîrine muvâfık beyyine taleb olundukda ityân-ı beyyineden izhâr-ı 'ac idüp istihlâf itmeğin târîh-i kitâbdan sekiz gün mukaddem meblağ-ı mezbûru mezkûr Muharrem taleb eylemediğine ve üç güne değin sana edâ itmezsem 'avratım üç talâk boş olsun dimeğine mezbûr Bostân'a yemîn teklîf olundukda ol dahî 'alâ vefki'l-mes'ûl yemîn-i billahi'l-'azîm itmeğin mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu hurrîre fi'l-yevmi's-sânî 'aşer min Şevvâlî'l-mükerrerem li-sene seb'în ve elf (12 Şevvâl 1070 / 21 Haziran 1660).⁶⁹

C. Kadının Korunması Bağlamında Osmanlıda Şartlı Talak

Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde bir araç olarak sıkça başvurulan bir metot olarak şartlı talak karşımıza çıkmaktadır. Eşine şiddet uygulayan kocaya “Bir daha eşimi döversen benden boş olsun” veya “Eşime el kaldırırsam benden boş olsun” vb. yemin aldırılarak aile içi şiddet eylemlerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

⁶⁸ Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 397-399.

⁶⁹ *Konya Kadı Sicili Defter 10 (1070 - 1071 / 1659 - 1661)*, 155.

Osmanlı Devleti'nde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde, şartlı talakın etkili bir şekilde kullanıldığı, şer'iyeye sicillerinden anlaşılmaktadır. Şiddet eyleminin sonunda kocadan eğer bir daha döversen senden boş olsun mu? Şeklinde alınan ifadeler, şartlı talaka işaret etmektedir. Şartlı talakın mahkeme vasıtasıyla alındığı gibi, aile arasında tekrar barışmaya şahitlik eden bireyler huzurunda da alındığı görülmektedir. Erkeğin fiziksel veya ekonomik şiddette bulunmasından sonra, eşiyle tekrar barışmak istemesi üzerine, aile arasında bir daha şiddet eyleminde bulunmayacağına ilişkin şartlı talakta bulunulduğu da anlaşılmaktadır.

Koca eşine tekrardan fiziksel şiddet uygularsa, artık boşanma kendiliğinden hüküm ve sonuç doğuracaktır. Şer'iyeye sicilleri incelendiğinde, genel olarak, kocanın söylediği bu türlü sözleri eşinden boşanmak istememesi sebebiyle inkâr ettikleri görülmektedir. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz şer'iyeye sicilinde de bu türlü bir inkâr söz konusudur. Kocanın *"ba'de'l-yeom bir daha ben seni darb idersem sen benden üç talâk boş ol"* dediği şahitler huzurunda ispatlanmış ve mahkeme boşamaya hükmetmiştir:

"Mahmiye-i Konya'da Pîresed Mahallesi sâkinelerinden bâ'isetü'l-kitâb Fâtıma bint-i Mustafâ nâm hatun meclis-i şer'-i hatîr-ı lâzümü't-tevâkürde bundan akdem zevci olan Mehmed bin Ahmed mahzarında ..... merkûm Mehmed eğer ba'de'l-yeom bir daha ben seni darb idersem sen benden üç talâk boş ol dimişiken hâlâ târîh-i kitâbdan altı gün mukaddem mezbûr beni darb itmekle ben mutallaka oldum tefrîk olunmak taleb iderin su'âl olunsun didikde gibbe's-su'âl mezbûr Mehmed cevâbında târîh-i kitâbdan altı gün mukaddem bir husûs için ben merkûmeyi darb eyledim lâkin mukaddemâ vech-i muharrer üzere şart itmedim deyucek müdde'eye-i mezbûreden şart-ı meşrûhu mübeyyine beyyine taleb olundukda 'udûl-i müslimînden Şekerfürûş Mahallesi'nde sâkin İbrahîm Çelebi ibn Ahmed ve Mahalle-i Durak Fakîh sükkânından 'Osmân bin Mehmed nâm kimesneler li-ecli's-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup eserü'l-istişâd fi'l-vâki' merkûm Mehmed bin yüz iki senesi Zî'l-ka'desinde bizim huzûrumuzda eğer ba'de'l-yeom bir daha ben zevcem Fâtıma'yı darb idersem mezbûre Fâtıma benden üç talâk boş olsun didi biz bu husûsa şâhidleriz şehâdet dahî ideriz deyu edâ-i şehâdet-i şer'eye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri hayyiz-i kabûlde vâkı'a olmağın üç talâkın vukû'una hüküm ve

*müfârekatına tenbîh bir le mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu fi'l-yevmi'l-hâmis min şehri Rebî'ü'l-âhir li-sene selâse ve mi'e ve elf (5 Rebî'ü'l-âhir 1103 / 26 Aralık 1691).*⁷⁰

Osmanlı Devleti'nde, karı ve kocanın Gayrimüslim oldukları durumlarda da mahkeme kanalıyla erkeğe bir daha eşine fiziksel şiddet uygularsa eşinin kendisinden bain talakla boş sayılacağına ilişkin beyan alınmıştır. Şer'iyye sicilinden anlaşılacağı üzere kadına yönelik şiddetin engellenmesinde şartlı talak kurumuna benzer bir uygulama Gayrimüslimler arasındaki koca şiddetinin engellenmesinde de bir çözüm yöntemi olarak uygulanmaya çalışılmıştır:

*"Mahmiye-i Galata dâhilinde Sultan Bayezid sükkânından Yani v. İstemad nâm zimmî mahfil-i kazâda zevcesi işbu râfi'atü'l-vesîka Yasemin bt. Andriye nâm nasrâniye muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm edip zevcem mezbûre Yasemin bana sen beni dâimâ hilâf-ı şer' darb edersin senden müfârekat ederim demekle, ben dahi ba'de'l-yevm mezbûreyi bi gayr-ı vech-i şer'î darb edersem merkûme Yasemin benden bâyinen mutallaka olsun dedikde gibbe't-tasdîki's-şer'î mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu. Fi'l-yevmi's-sâbi' aşer mine'l-Muharremi'l-harâm li sene seb'a ve erba'în ve elf. Şuhûdü'l-hâl: Alihan Çelebi b. Mustafa, Mustafa Çelebi b. Receb, Ahmed Yazıcı b. Mehmed, Âbid b. Mustafa, Emrullah b. Mehmed."*⁷¹

Yine bir başka şer'iyye sicilinde kocası tarafından dövülen kadın, kendisiyle barışmak için eşinin şahitler huzurunda seni bir daha darb edersem benden boş ol demesi üzerine tekrar aynı fiili işlediğinden dolayı mahkemeye müracaat ederek boşanmayı tespit ettirmiştir. Şartlı talaka ilişkin birçok sicilde olduğu gibi, söz konusu sicilde de eşinden boşanmak istemeyen şiddet eyleminde bulunan koca, şartlı talaka ilişkin daha önceden söylediği sözleri veya şiddet eylemlerinde bulunduğunu inkâr etmektedir.

"..... zevcim mezbûr İbrahîm târîh-i kitâbdan dokuz ay mukaddem bana hitâb idüp ba'de'l-yevm eğer seni idersem benden talâk-ı selâse ile mutallaka ol deyu şart idüp ba'dehu üç ay mürûrundan sonra beni darb etmekle şart-ı mezkûr vâki' olmuşdur deyu mezbûr zevcime bundan akdem da'vâ ol dahî bi'l-küllîye inkâr etmekle vech-i muharrer üzere şart eylediğini huzûr-ı şer'de Hâcî İsmâ'îl bin Hâcî Hasan ve Mevlûd bin Ahmed

⁷⁰ Konya Kadı Sicili Defter 37, (1102-1103/1691-1692), 182-183.

⁷¹ Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (1073-1074/M.1663), 401.

nâm kimesneler şehâdetleriyle mezbûr İbrahîm'in üzerine isbât ve tescîl itdirüp lâkin darb etmekle şart-ı mezkûr vâki' olduğunu isbâtdan 'âciz olmam ile kendüye yemîn virilmişidi hâlâ târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem yine mezbûr İbrahîm beni darb etmekle şart-ı mezbûr vâki' olmağın mezbûr İbrahîm'den talâk-ı selâse ile mutallaka olmuşumdur su'âl olunsun didikde gibbe's-su'âl mezbûr İbrahîm ber-vech-i muharrer târîh-i kitâbdan üç ay mukaddem talâk-ı selâseye şart eylediğini şâhidân-ı mezbûrân ile meclis-i şer'de muvâcehesinde isbât olunduğunu isbât ve mezbûre 'Âyşe'ye yedi gün mukaddem darb eylediğini inkâr etmekle mezbûre 'Âyşe'den ber-vech-i muharrer takrîrini mübeyyine beyyine taleb olundukda 'udûl-i ahrâr-ı ricâl-i müslimînden karye-i mezbûreden Ahmed bin 'Abdurrahman ve 'Abdullah bin Mehmed nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde meclis-i şer'a hâzırân olup eserü'l-iştîhâd fi'l-vâki' târîh-i kitâbdan yedi gün mukaddem karye-i mezbûrda vâki' çeşme başında mezbûr İbrahîm zevcesi işbu merkûme 'Âyşe'yi bizim huzûrumuzda tüfenk kundağıyla darb eyledi biz bu hususa bu vech üzere şâhidleriz şehâdet dahî ideriz deyu her biri edâ-i şahâdet-i şer'îye eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri makbûle olmağın ber-mûcib-i şehâdet-i şer'îye merkûme 'Âyşe mezbûr İbrahîm'den talâk-ı selâse ile mutallaka olmağın merkûme 'Âyşe'ye zevciyet mu'âmelesinden mezbûr İbrahîm men' olunup .....''⁷²

Ancak şartlı talak konusunda taraflar genellikle çatışma halindedir. Şer'îyye sicillerinden de anlaşılacağı üzere genellikle koca şartlı talakta bulunmadığını iddia etmektedir. Kocanın şartlı talakta bulunduğunu ve şartın gerçekleştiğini kabul etmesi halinde talak vaki olup bu hususta hukuki uyumsuzluk oluşmayacaktır. Bir başka ifadeyle şartlı talakta bulunmuş ve şart gerçekleşmiş ise talak vaki olmuş demektir ve söz konusu durum hakkında çatışma varsa talakın mahkeme kararıyla tespit edilmesi yoluna gidilecektir. Şartlı talaka ilişkin bir hukuki uyumsuzluk halinde kadı öncelikle kocanın şartlı talakta bulunup bulunmadığının tespitini yapardı. Daha sonra şartlı talak konusu şartın

⁷² *Konya Kadı Sicili Defter 53 (1148-1149 / 1736-1737), 269-270; Çekişmeli geçen mahkeme sürecinin olay tarihinden 7 gün önce gerçekleştiği ve bir günde yargılamanın tamamlanmasıyla toplamda 8 gün gibi kısa bir sürede sonuçlandığı, şer'îyye sicilinden anlaşılmaktadır. Günümüz Türk pozitif hukukunun kronik problemlerinden bir tanesi de yargılamanın makul sürede tamamlanamamasıdır. Günümüzde gelişen iletişim imkânları ve bilgi teknolojisine rağmen yıllarca süren çekişmeli boşanma davaları göz önüne alınırsa, Osmanlı Devleti'nde aynı yargılamanın 7 gün gibi kısa bir sürede sonuçlanması, üzerine düşünülecek bir hadisedir.*

gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda ikinci bir tespitte bulunurdu. Şartlı talaka ilişkin uyuşmazlıklarda ispat külfeti iddiada bulunan taraftaydı. İspat hukuku anlamında genel kural uygulanmış ve müddei iddiasını ispatla mükellef tutulmuştur.

Aşağıdaki şer'iyeye sicil örneğinde Kadın kocasının şartlı talakta bulunduğunu ve şartın gerçekleştiğini mahkeme huzurunda ispat edemediğinden mahkeme boşamaya hükmetmiştir.

“Mahrûse-i Üsküdar'da Davud Paşa Mahallesi sâkinelerinden Ümmühâni bt. İbrahim Ağa nâm hâtun meclis-i şer'-i şerîfde bâ'isü'l-kitâb İbrahim Ağa b. Abdülvehhâb nâm kimesne mahzarın da üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm edip yüz elli gurus mehr-i mu'accele ve elli beş bin akçe mehr-i müeccele ile mezbûr İbrahim Ağa'ya inkâh ve tezvîce vekîlim olan ( ) nâm kimesne mehreyn-i mezbûreyne ile beni mezbûr İbrahim Ağa'ya vekâleten tezvîc ve inkâh ettikten sonra mezbûr İbrahim Ağa'nun âhar zevcesi ve odalığı olmağla mezbûr İbrahim Ağa'dan kable'l-halve ictinâb ettiğimden mezbûr İbrahim Ağa benden niçin kaçınırsız zevcem Ümmühâni'den gayrı avratım ya odalığım var ise mezbûre Ümmühâni'nin irâdeti altında olsun her nice isterse öyle eylesin deyû bana haber gönderip ben dahi vâkıfa olduğum meclisde bâyinen nefsimi ihtiyâr etmişidim, suâl olunup mehreyn-i mezbûreyne nisfî mezbûr İbrahim Ağa'dan aliverilmesi matlubumdur dedikde, gibbe's-suâl mezbûr İbrahim Ağa cevâbında müdde'iyeye-i mezbûreyi mehreyn-i mezbûreyne ile tezevüc ettiğimden sonra mezbûre Ümmühâni'den gayrı eğer avratım veya odalığım var ise mezbûre Ümmühâni'nin irâdeti altında olsun demişdim, lâkin mezbûre Ümmühâni'den gayrı avratım veya odalığım yokdur deyicek müdde'iyeye-i mezbûreden kendiden gayrı merkûm İbrahim Ağa'nun avratı veya odalığı olduğuna beyyine talep olundukda ityân-ı beyyineden izhâr-ı acz ile istihlâf etmeğin merkûm İbrahim Ağa'ya vech-i şer'î üzre yemîn teklîf olundukda ol dahi alâ vefk i'l-mes'ûl yemîn billâhi'l-aliiyi'l-a'lâ etmeğin mûcebince müdde'iyeye-i mezbûre bilâ-beyyine vech-i muharrer üzre mu'ârazadan men' olunup mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu”⁷³.

Şer'iyeye sicilleri incelendiğinde bazı durumlarda şartlı talak'ın aynı zamanda tefviz-i talak ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Yukarıdaki şer'iyeye sicili örneğinde de her ne kadar eş şartın gerçekleştiğini kadı huzurunda ispat

⁷³ Bâb Mahkemesi 3 numaralı sicil (1077/1666-1667), 410.

edememiş olsa da, kendisine şartlı olarak tefviz-i talak yetkisi verilmiştir. Koca “nafakamı göndermezsem nikahın elindedir” şeklinde bir beyanda bulunduysa şarta bağlı tefviz-i talak söz konusu olacaktır.

“Zümre-i sâdâtdan es-Seyyid Mehmed b. es-Seyyid Mehmed meclis-i şer’-i şerîf-i lâzımü’t-teşrîfde zevcesi Fâtıma bt. İlyas Dede nâm hâtun tarafından ikrâr-ı âti’zzikri tasdîka vekîl olup nehc-i şer’î üzre verâseti sâbite olan kayın atası merkum İlyas Dede muvâcehesinde bi’t-tav’ ve’r-rızâ ikrâr ve takrîr-i kelâm edip hâlâ ben sıla-i rahm için vilâyetime gitmeğe müteveccih olup târih-i kitâbdan üç sene tamâmına değin gelip evime dâhil olmazsam zevcem merkûme Fâtıma Hâtun’un irâdeti elinde olup dilerse ben gelince te’hîr ede dilerse nefsinî ihtiyâr edip âhara tezvîc ede dedikde mukîr-ı merkûm es-Seyyid Mehmed’in vech-i muharrer üzre cârî olan ikrâr ve takrîrini merkûm İlyas Dede bi’l-vekâle vicâhen tasdîk vicâhen tahkîk edicek mâ hüve’l-vâki’ hıfzan li’l-makâl ketb [ve] terkîm ve yed-i talibine vaz’ ve teslîm olundu.”⁷⁴

Tefviz-i talak’ın şarta bağlı olarak verildiği durumlarda şartın gerçekleşmesi ile birlikte fesih söz konusu olmaz. Kendisine tefviz-i talak yetkisi verilen eş, şartın gerçekleşmesinden ve makul bir süre bekledikten sonra hâkim huzurunda boşanma iradesini açıklar. Bu durumda boşanma gerçekleşmiş olacaktır.

“Mahmiye-i Konya’da Şükrân Mahallesi sâkinelerinden zâtı ma’rifet-i şer’iye ile mu’arrefe olan bâ’isü’l-kitâb ‘Âlime bint-i Receb nâm hatun meclis-i şer’-i hafîr-i lâzımü’t-tevkîrde İbrahîm bin ‘Abdullah nâm kimesne mahzarında üzerine da’vâ ve takrîr-i kelâm idüp bundan akdem zevcim Yûsuf bin Süleymân nâm kimesne diyâr-ı âhara ‘âzim oldukda nafaka ve kisveme kefil taleb eylediğimde eğer beş altı aya değin gelüp mülâkî olmazsam ihtiyârın yedinde olsun deyüp merkûm İbrahîm dahî nafakama kefil olmağla hâlâ müddet-i merkûme temâm olup ben dahî nefsimi ihtiyâr ve dilediğim kimesneye tezvîc murâdımdır ..... diyâr-ı âhara ‘âzim oldukda bizim huzûrumuzda mezbûre ‘Âlime nafaka ve kisvesine kefil taleb eyledikde merkûm Yûsuf eğer ben altı aya değin gelüp mülâkî olmazsam ihtiyârın yedinde olsun deyüp ve merkûm İbrahîm mezbûre ‘Âlime’nin nafaka ve kisvesine kefil olmağla hâlâ müddet-i merkûme altı ay temâm olmuşdur biz bu husûsa bu vech üzere şâhidleriz ve şehâdet dahî ideriz deyu her biri edâ-i şehâdet-i şer’iye

⁷⁴ Eyüb Mahkemesi (Havass-ı Refia) 37 Numaralı Sicil (1047/1637-1638), haz. Salih Kahrıman, Sabri Atay, Fuat Recep (İstanbul : İSAM Yayınları, 2011), no:513.

*eylediklerinde ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şehâdetleri makbûle olmağın mûcibiyle merkûm İbrahîm'e mezbûrenin nafaka ve kisvesini edâya tenbîh ve mezbûre 'Âlime'ye 'iddeti münkaziye oldukda nefsinin dilediği kimseneye tezvâce izn bir le mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu."*⁷⁵

D. Kadının Korunması Bağlamında Osmanlı Fetvalarında Şartlı Talak

Osmanlı hukukunda fetvalar son derece önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nde hukuk eğitimi medreselerde verilirdi. Gereken eğitimleri alanlar kadı tayin edilir kadılar da hukuk kurallarını uygulardı. Hukukun gelişimine ise verdikleri fetvalar vasıtasıyla müftüler katkı sağlar ve yön verirdi. İbadete ilişkin fetvaların bağlayıcılığı yoktu. Ancak görülmekte olan bir dava ile ilgili verilmiş fetvalar son derece etki doğuruyordu. Osmanlı Devleti'nde fetvalar dolaylı olarak yargıyı denetlemiş aynı zamanda birçok çatışmanın hukuki uyuşmazlığa dönüşmeden çözümünü sağlayarak yargının dava yükünü hafifletmiştir. Osmanlı fetva kitaplarında şartlı talakla ilgili birçok fetva bulunmaktadır. Biz konumuz açısından ilgili olarak gördüklerimize yer verme gayretinde bulunduk. Aşağıdaki fetvada şartlı talak kurumunun beyana dayalı olduğu kişinin beyan edilen ne ise onunla sorumlu tutulacağı belirtilmiştir.⁷⁶

Şartlı talakın kocanın her türden şiddeti karşısında kadına yönelik bir koruma sağlayan hukuki kurum olarak kullanıldığı fetvalardan da anlaşılmaktadır. Birçok fetvada kadının maruz kaldığı fiziksel psikolojik veya ekonomik şiddet karşısında şiddetin tekrarlanması halinde şartlı talak verilmesi durumunda talakın muteber olduğu belirtilmektedir.

*"Zeyd zevce-i medhu-bihası Hind'e "Eğer seni darbedersem boş ol, boş ol, boş ol" dedikten sonra Zeyd Hind'i darbeylese Hind üç talak boş olur mu? el-Cevab: İki talak müncezen vaki olur, iddet içinde darbetmiş ise bir talak dahi vaki olur."*⁷⁷

⁷⁵ *Konya Kadı Sicili Defter 45*, haz. İzzet Sak (Konya: Erman Ofset, 2014), 142-1.

⁷⁶ Şükrü Özen, "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3, no. 5 (2005): 254-258.

⁷⁷ Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Feteva-yı Feyziye*, çev. Süleyman Kaya, (İstanbul: 2009), 71.

Yine aynı yönde şarta bağlı talak iradesinde bulunan kimsenin elinde olmayan sebeplerle şartı gerçekleştirilememesi veya lehine şartta bulunduğu kimsenin kusuru sebebiyle şartın gerçekleşmemesi halinde talak hüküm doğurmayacaktır. Örneğin aşağıdaki fetvada eşine bağışta bulunma iradesi şart koşulmuş eşi ise bağışlamayı kabul etmemiştir. Bu durumda şartlı talakın hüküm doğurmayacağı belirtilmektedir.

Zeyd zevcesi Hind'e "Sana bu ayda yüzün para hibe etmezsem benden üç talak boş ol" dedikten sonra Zeyd Hind'e ol ayda yüzün para hibe edip lakin Hind kabul etmeyip ol ay murür eylese mücerred Hind kabul etmemekle Hind Zeyd'den üç talak boş olur mu?

el-Cevab: Olmaz.⁷⁸

Şartlı talaka ilişkin fetvalar incelendiğinde, şarta ilişkin verilen durum veya davranışın tam manasıyla gerçekleşmiş olmasının arandığı görülmektedir. Şartlı talakta yer alan yegâne yaptırım talakın vaki olmasıdır. Talakın oluşması için ise şartta belirtilen yasaklanmış eylemin aynısının gerçekleşmesi aranmakla, bir bakıma tipe uygun eylemin arandığı söylenebilir.⁷⁹

*"Zeyd zevcesi Hind'e "Eğer seni bi-gayr-i hak darb edersern boş ol" dedikten sonra Hind Zeyd'e haramkar ve bunun emsali şetmetmekle Zeyd Hind'i darbeylese darb-i mezbura binaen Hind Zeyd'den boş olur mu? el-Cevab: Olmaz (Darnadzade Ebulhayr Ahmed Efendi)."*⁸⁰

Şartın gerçekleştiğine ilişkin uyuşmazlık olması halinde ispat hukuku anlamında genel kural uygulanır. Genel kural müdde-i iddiasını ispatla mükelleftir. Yani iddia eden iddiasını ispat etmelidir. Şart eğer birden çok olay veya davranışa bağlandıysa her birinin gerçekleştiği ispat edilmelidir.

⁷⁸ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behçetü'l Fetava*, 102.

⁷⁹ *"Zeyd zevcesi Hind'e "Eğer sana fahişe ve rosbi ve karhaneci dersem benden boş ol" dedikten sonra Zeyd Hind'e "Fahişe" deyip lakin rosbi ve karhaneci demeyip şart-ı mezkurdan birini dahi niyet etmiş olmasa mücerred fahişe demekle Hind Zeyd'den boş olur mu? el-Cevab: Olmaz"; Yenişehirli Abdullah Efendi, Behçetü'l Fetava, 102; "Zeyd zevcesi Hind'e "Eğer seni bi-gayr-i hak darbedersern boş ol" dedikten sonra Hind Zeyd'e "haramkar" ve bunun emsali şetmetmekle Zeyd Hind'i darbeylese şart-ı mezbura binaen Hind Zeyd'den boş olur mu? el-Cevab: Olmaz"; Şeyhülislam Feyzullah Efendi, *Fetevay-ı Feyziye*, 66.*

⁸⁰ Neticetül Fetava, 65.

*"Zeyd "Eğer şürb-i hamr edersem zevcem Hind üç talak boş olsun" dedikten sonra Hind Zeyd'den "Sen ba'de't-talik şürb-i hamr edip ben senden üç talak boş oldum" deyu dava ve Zeyd inkar ettikde Hind'in müddeasına şehadet eden kimesneler "Zeyd'in şürb-i hamr ettiğini görmedik lakin Zeyd'i sarhoş gördük" deseler bu veçhile Hind'in müddeası sabit olup Hind Zeyd'den tefrik olunur mu? el-Cevab: Olunmaz."*⁸¹

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nde kadının korunması bağlamında aile hukukunda var olan hükümlerin kadın lehine yorumlandığı ve korunma altına alındığı şer'iyeye sicil örneklerinden ve uygulamalardan açıkça anlaşılmaktadır. İslam ve Osmanlı aile hukukunda evlilik müessesesi kurulurken boşanma yetkisi erkektedir. Tefviz-i talak yani erkeğin sahip olduğu boşamaya ilişkin yetkilerin bir kısmı veya tümünü kadına devir ettiği hukuki kurum Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak kullanılmamıştır. Bu sebeple boşama yetkisinin genel anlamda erkekte olduğu söylenebilir.

Boşanmak isteyen kadınların ise Osmanlı Devleti'nde çeşitli yollara müracaat ettikleri görülmektedir. Bunlardan en öne çıkanı evliliğin kendiliğinden sona erdirecek birtakım olayların vuku bulduğu iddialarıdır. Kocalarının Allah'a veya Peygamberine küfür ettikleri sebebiyle dinden çıktıkları ve böylelikle evliliğin kendiliğinden sona erdiği şeklindeki iddialar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı Devleti'nde bir dönem kadınlar kocalarından boşanmak amacıyla dinden çıkmaya başlamışlar, söz konusu uygulamanın yaygınlaşması üzerine Ebussuud Efendi hukuki yönden sedd-i zerai ilkesi çerçevesinde önlemler alınmasını sağlamıştır.

Şiddet mağduru kadınlar şiddet eylemleri sonrasında önce aile bireyleri, aileleri yoksa Kadılar tarafından şiddet uygulayan erkeğe şartlı talakta bulunması hususunda telkin ve zorlamada bulunulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu şart şiddet eyleminin tekrarı halinde boşanmanın kendiliğinden oluşacağına ilişkin bir şarttır. Şiddet eylemi tekrarlandığında kadı huzurunda şiddet eylemi ve talak verildiği ispat edilirse boşanmaya karar verildiği görülmektedir. Tutulan sicillerin

⁸¹ Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behçetü'l Fetava*, 109.

bazılarında, kocaların eşlerinden ayrılmak istememesi sebebiyle, gerçekleştirmiş oldukları fiziksel şiddeti veya şartlı talakta bulduklarını inkar ettikleri görülmektedir. Ulaştığımız birçok belgede özel hukuk hükümleri uyarınca da kocanın psikolojik, ekonomik veya fiziksel şiddeti karşısında kadınların yalnız bırakılmadığı görülmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar, bu çalışmada çıkar çatışması olmadığını bildirmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar, bu çalışma için etik kurul onayı gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not declared whether this work has received any financial support.

Conflict of Interest: The author has declared that there is no conflict of interest in this research.

Ethics Committee Approval: The author has not declared whether ethical committee approval is required for this research.

KAYNAKÇA

- Acar, H. İbrahim. "Talâk." *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39:496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Akkaş, İbrahim ve Zeki Uyanık. "Kadına Yönelik Şiddet." *Neveşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 6, no. 1 (2006): 32-42.
- Aktan, Hamza. "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü." *Dinî Araştırmalar* 5, no. 14 (2002): 5-16.
- Altınay Ayşe Gül ve Yeşim Arat. *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri, 2007.
- Atar, Fahrettin. "Muhâlea." *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Ağustos 28, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhalea>.
- Atçıl, Zahit. "Osmanlı Hanedanının Evlilik Politikaları ve Mihrimah Sultan'ın Evliliği." *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi - The Journal of Southeastern European Studies* 34 (2020): 1-26.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*. Konya: Mimoza Yayınları, 2015.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Atlas Akademi Yayınevi, 2021.
- Aydın, Mehmet Âkif. "Liân." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Ağustos 30, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/lian>.
- Bakkaloğlu, Abdussamet. "Tefvîz." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Kasım 26, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tefviz--fikih>.
- Baktır, Mustafa. "İslam Hukukunda Hile-i Şeriyeye." *İslami Araştırmalar*, no. 2 (1986): 71-89.
- Başığmez, Ayşe Cansu ve Halis Özerk. "İnsanın Saldırgan ve Şiddet İçeren Davranışlarını Psikoterapi Kuramlarının Ele Alış Biçimlerinin Değerlendirilmesi." *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 18 (2021): 8475-8499.
- Baysan Arabacı, Leyla ve Tuğba Uygun. "Şiddet Uygulayan ve Şiddet Uygulanan Bireylerin Özellikleri." *Hemşirelik Bilimi Dergisi* 5, no. 1 (2022): 38-46.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûku İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- BOA, (M.D.), nr.111,h.1098; (H.1112/ M.1700).

- Boyar, Oya. "Anayasa Hukuku ve Şiddet." *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 22, no. 1 (2016): 1-53.
- Büker, Seçil ve Ayşe Eziler Kıran. *Televizyon Reklamlarında Kadına Şiddet, Şiddetin Nesnesi Kadın*. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1999.
- Cin, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976.
- Çalışkan, Hande ve Emrah İsmail Çevik. "Kadına Yönelik Şiddetin Belirleyicileri: Türkiye Örneği." *BJSS Balkan Journal of Social Sciences / Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 17, no. 14 (2018): 218-233.
- Davis, Fanny. *Osmanlı Hanımı*. Çev. Bahar Tırnakçı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Doğan, İsmail. *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Döndüren, Hamdi. "İla." *TDV İslam Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Ağustos 30, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ila>.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Aile İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 2001.
- Durğun, Arif. "Türkiye'de Aile İçi Sorunlara Yönelik Sosyal Politikalar ve Şiddetin Önlenmesi." *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD)* 8, no. 1 (2018): 1-12.
- Düzenli, Pehlül. *Şeyhülislam Ebussuud Efendi ve Fetvaları*. İstanbul: OSAV, 2012.
- Erbay, Celal. "Nafaka." *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32:282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erdoğan, Suat. "İslam Aile Hukukunda Şiddetli Geçimsizlik (Şikâk) Durumunda Hakem Tayini ve Tayin Edilen Hakemlerin Yetkileri." *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, no: 2 (2017): 45-57.
- Erdoğan, M. Akif. "Jennings, Ronald Carlton." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Aralık, 16, 2023, <https://islamansiklopedisi.org.tr/jennings-ronald-carlton>.
- Faroqhi, Suraiya. *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*. Ed. Fikret Adanır ve Suraiya Faroqhi. Leiden: E. J. Brill, 2002.
- Gerber, Haim. "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadının Sosyo-Ekonomik Statüsü(1600-1700)." Çev. Hayri Erten, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, no. 8 (1998): 327-343.

- Gerber, Haim. "Social and Economic Position of Women in a Ottoman City." *International Journal of Middle East Studies Association of North America* 12 (1980): 231-244.
- Güler, Ümit. "XVII. Yüzyıl Kıbrıs Kadı Sicilleri Işığında Osmanlı Kıbrısında Evliliğin Sona Ermesi." *MÜİFD*, no. 52 (2017): 61-93.
- Gülsoy, Ufuk. "1856 Halep ve Nablus Olayları." *Tarih İncelemeleri Dergisi* 9, no. 1 (1994): 279-288.
- Günay, Hacı Mehmet. "Nüşûz," *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Kasım 26, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/nusuz>.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Teymiyye, Ebu'l-Abbâs Takiyyuddîn. *Mecmûu fetâvâ*. Medine: Mecme'u'l-Melik Fehd li-Tibâeti'l Mushafi'ş-Şerîf, 1995.
- İnan, Afet. *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1975.
- İpşirli Argıt, Betül. "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi Türk Hukuk Tarihi Sayısı* 3, no. 5 (2005): 575-622.
- İstanbul Kadı Sicilleri Bâb Mahkemesi 3 numaralı sicil (1077/1666 - 1667)*. Haz. Rifat Günalan. İstanbul: İSAM Yayınları, 2011.
- İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 90 Numaralı Sicil (1073-1074/1663)*. Haz. Fuat Recep, Salih Kahrıman. İstanbul: İSAM Yayınları, 2012.
- Jennings, Ronald C. "Woman in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Sharia Court of Anatolian Kayseri." İç. *Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon*, 143-200. İstanbul: Isis Press, 1999.
- Kara, Zülküf ve Mehmet Ali Uluç. "Şiddetin Cinsiyeti: Bir Modern Toplum Anksiyetesi." *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* 11, no. 3 (2019): 1566-1581.
- Karaçay, Bahri. "Erkek Beyni-Kadın Beyni." *Tübitak Bilim ve Teknik*, no. 543 (2013): 22-29.
- Kars, Rümeyza. "Osmanlı Toplumunda Kadın, Ahlâk ve Şiddet (1700-1730).", iç. *Kadın Çalışmalarına Sosyolojik, Kültürel ve Edebi Bir Bakış*, ed. Gizem Örcin ve Yasemin Ağaoglu, 150-187, Ankara: İKSAD Yayınevi, 2020.

- Kasani, Alaeddin Ebubekir b. Mes'ud. *Bedâiu's-Sanâi fi Tertibi's-Şerai'*. Mısır: 1327.
- Kaya, Mevlüt. "Ailede Anne Baba Tutumlarının Çocuğun Kişilik ve Benlik Gelişimindeki Rolü." *OMÜİFD*, no. 9 (1997): 193-204.
- Kılınç, Ahmet. "Osmanlı Devleti'nde Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemi Olarak Muslihun: Osmanlı Arabuluculuğu.", iç. *II. Türk Hukuk Tarihi Bildiriler*, ed. Prof. Dr. Fethi Gedikli, 2: 15-83. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Kırel, Serpil. "Erich Fromm'un Şiddete Yaklaşımı ve Bir Örnek Film, 'Falling Down-Sonun Başlangıcı'." *Marmara İletişim Dergisi*, no. 9, (1995): 259-284.
- Konya Kadı Sicili Defter 53 (1148-1149/1736-1737)*. Haz. İzzet Sak ve İbrahim Solak. Konya: Erman Ofset, 2016.
- Konya Kadı Sicili Defter 10 (1070-1071/1659-1661)*. Haz. İzzet Sak. Konya: Erman Ofset, 2016.
- Kuleysî, Ali Ahmed. *Ahkâmu'l-üsre fi's-şerâti'l-İslâmiyye*. Sana: Mektebetü Cîli'l-Cedîd, 1993.
- Kurt, Abdurrahman. *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*. Bursa: 1998.
- Morgan, Clifford T. *Psikolojiye Giriş*. Ankara: Meteksan Yayınevi, 1984.
- Muhammed Ebû Zehra. *el-Ahvâlü's-şahsiyye*. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1957.
- Münâvî, Muhammed Abdurrauf. *et-Teysîr bi'serhi'l-Cami'i's-sağir*. Riyad: 1998.
- Özaydın, Nilüfer, Oben Üner ve Ayşe Akın. "Kadın ve Şiddet." *Sağlık ve Toplum Dergisi* 3, no. 4 (1998): 73-78.
- Özçelik Adak, Nurşen. *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Yayınevi, 2000.
- Özkan, Sevgi ve Özlem Kayhan. "Kadına Yönelik Şiddet: Gebelikte Şiddet ve Nedenleri." İç. *I. Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi*, ed. Hasan Kara, 457-462. Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2015.
- Öztürk, Emine. "Türkiye'de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri." *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3, no. 7 (2014): 39-55.
- Öztürk, Musa. "Şiddet'i 'Cinsiyet'e Bölmek: Erkeğe Yönelik Şiddetin Perdelenmesi." *DÜSBED*, no. 27 (2021): 15-27.
- Serahsi, Ebubekir Muhammed b. Ahmed. *el-Mebhut*. Beyrut: 1986.

- Seyyid Ahmed Efendi, Seyyid Hafız Mehmed b. Ahmed el-Gedusi. *Neticetül Fetava*. Çev. Süleyman Kaya, Betül Algın, Ayşe Nagehan Çelikçi, Emine Kaval. İstanbul: 2014.
- Seyyid Sâbık. *Fikhu's-Sünne*. Kâhire: Dâru'l-Feth, 1999.
- Somel, Selçuk Akşın. "Osmanlı Son Döneminde Iskat-ı Cenin Meselesi." *Kebikeç*, no. 13 (2002): 65-88.
- Şeyh Bedreddin. *Yargılama Usulüne Dair: Camiu'l-Fusuleyn*. çev. Hacı Yunus Apaydın. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2012.
- Şeyhülislam Feyzullah Efendi. *Fetevay-ı Feyziye*. Çev. Süleyman Kaya. İstanbul: 2009.
- Şükrü Özen. "Osmanlı Dönemi Fetva Literatürü." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 3, no. 5 (2005): 249-378.
- Tarhan, Nevzat. *Kadın Psikolojisi*. İstanbul: Nesil Yayıncılık, 2013.
- Taşdemir, Afşar Selda. "Türkiye'de Şiddetin 'Kadın Yüzü'." *Journal of Economy Culture and Society* 0, no. 52 (2015): 715-753.
- Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen. *el-Mebsût fi fıkhi'l İmâmiyye*. thk. Muhammed el-Bâkır el-Behbevdi, Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.
- Yaman, Ahmet. "Zihâr." *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim tarihi Ağustos 30, 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/zihar>.
- Yenibaş, Rukiye. *0-6 Yaş Grubu Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı*. İstanbul: İSMEK, 2015.
- Yenişehirli Abdullah Efendi. *Behçetü'l Fetava*. Çev. Süleyman Kaya, Betül Algın, Zeynep Trabzonlu, Asuman Erkan. İstanbul: 2011.
- Zorlu, Süleyman Emre ve Süheyla Zorlu. "Çocuklar İçin Sevgi Hakkı Mukayeseli Bir İnceleme." *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan* 21, no. Özel Sayı (2019): 1851-1873.
- Zorlu, Süleyman Emre. *Osmanlı Tıp Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1997.